ULUS ÖTESİ TASARLANMIŞ CEMAAT OLARAK ERMENİ DİASPORASININ ALMANYA'DA POLİTİK HALKLA İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI VE GELENEKSEL VE YENİ MEDYAYI POLİTİK MÜCADELEDE ARAÇSALLAŞTIRMASI[1]

(THE POLITICAL PUBLIC RELATION PRAXIS OF ARMENIAN DIASPORA IN GERMANY AS A DESIGNED TRANSNATIONAL COMMUNITY, AND THE INSTRUMENTALIZATION OF BOTH TRADITIONAL AND NEW MEDIA FOR POLITICAL STRUGGLE)

Prof. Dr. Füsun ALVER
Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi
Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi

Öz: *Ulus ötesi tasarlanmış cemaat olarak ermeni diasporasının Almanya'da politik halkla ilişkiler çalışmaları ve geleneksel ve yeni medyayı politik mücadelede araçsallaştırması, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren diaspora kavramı ve cemaatleri sosyoloji, etnoloji, tarih ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerde ele alınmaya başlanmış; son yirmi yıldır ise, iletişim biliminin yanında akademik çevrelerin dışında medya alanında yapılan tartışmalarda da önem kazanmıştır. Tarihsel süreçte Ermenilerin Almanlarla karşılaşmaları, Hıristiyanlık dini çerçevesinde olmakla birlikte politik nedenlerle gerçekleşmiştir. Onuncu yüzyılın sonunda bazı Ermeni aileler, yakın ülkelerden Almanya'ya göç etmişler, göç süreci bir süre kendiliğinden gerçekleşmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren ise, Almanya'ya Ermeni göçü artmıştır. Bu çalışma kapsamında, Almanya'daki Ermeni diaspora cemaatinin oluşumu ve gelişim dinamikleri tarihsel, politik, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler çerçevesinde irdelenmiştir. Ermeni diaspora cemaatinin siyasi alanı ve kamuoyunu etkileme potansiyeli, politik halkla ilişkiler faaliyetleri ve geleneksel ve yeni medyadan yararlanma esasları çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada; Almanya'da güçlü bir lobiye sahip olmayan Ermeni diasporasının, politik halkla ilişkiler faaliyetlerini çok yönlü gerçekleştirdiği ve küreselleşme sürecinde*

1 Bu çalışma, 26-27 Nisan 2012 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Kafkasya Kongresinde sunulmuş ve Kafkasya Kongresi Bildiriler Kitabında basılmıştır. Ermeni Araştırmalar Dergisinde Kafkasya Kongresi'nin düzenleyicisi ve bildiri kitabının editörü Hasret Çomak'ın müsaadesi ile yeniden yayınlanmaktadır.

Kaynak: Alver, Füsun (2012). "Ulus Ötesi Tasarlanmış Cemaat Olarak Ermeni Diasporasının Almanya'da Politik Halkla İlişkiler Çalışmaları Ve Geleneksel Ve Yeni Medyayı Politik Mücadelede Araçsallaştırması", *Uluslararası Kafkasya Kongresi*, 26-27 Nisan 2012 Bildiriler Kitabı. Hasret Çomak (der.). Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Matbaası. 703-731.

geleneksel medyanın yanında yeni ve sosyal medyadan da yararlanarak, etki alanını genişletmeye çalıştığı varsayılmıştır. Varsayımın sınanması amacıyla, argümantasyon metodu uygulanmıştır. Bulgular; Almanya'da etkin bir lobiye sahip olmayan Ermeni diasporasının, politik ve entelektüel bir proje ile Alman kamuoyunu etkilemeye ve yönlendirmeye çalıştığını ve bu süreçte politik halkla ilişkiler faaliyetlerinden ve geleneksel ve yeni medyadan yararlandığını ve etkinliğini arttırmaya çalıştığını göstermektedir.

Anahtar sözcükler: *Ermeni diasporası, politik halka ilişkiler, geleneksel ve yeni medya.*

Abstract: *From the second half of 20.th century, the concept of diaspora and communities began to be addressed in different disciplines such as sociology, ethnology, history and political science; and also gained importance in media discussions outside of academic circles in addition to the communication science in the last twenty years. Although, Armenians' encounter with the Germans within framework of Christian religion, eventuated for the political reasons. At the end of 10.th century, some of the Armenian families migrated from close bordered countries to the Germany, in a period, the migration process actualized itself. From the end of 19.th century, Armenian migration to Germany was increased. In this study, the dynamics of community formation and development of the Armenian Diaspora is discussed within the framework of historical, political, cultural, social and economical factors. The political area of the community of Armenian diaspora and its potential of effecting public opinion was determined within the framework of the political public relation activities and the rudiments of using both traditional and new media. In this study; it is assumed that, the Armenian diaspora, which does not have a strong lobby in Germany, implements multidimensional political public relations activities and tries to extend its influence sphere by using new media and social media alongside with the traditional media in the globalization process. For testing this assumption, argumentation method is used. Findings show that; the Armenian diaspora, which does not have a strong lobby in Germany, tries to effect and manipulate public opinion in Germany with a political and intellectual project and in this process it makes use of the political public relations and traditional and new media and tries to extend its efficiency.*

Keywords: *Armenian diaspora, political public relations, traditional and new media.*

1- GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren diaspora kavramı ve cemaatleri sosyoloji, etnoloji, tarih ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerde ele alınmaya başlanmış; son yirmi yıldır ise, iletişim biliminin yanında akademik çevrelerin dışında medya alanında yapılan tartışmalarda da önem kazanmıştır. Diaspora kavramı, tarihsel gelişim sürecinde, yaşanılan dönemin koşullarına göre, farklı anlamlara sahip olmuştur. Bu nedenle diaspora kavramı üzerinde çalışmak, tarihsel bağlamın göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. İlk önce kutsal metinlerde yer alan diaspora sözcüğü, din tarihinde negatif bir anlama sahip olmasına karşın güncel kuramların söyleminde, negatif bir anlama sahip bulunmamaktadır. Diaspora kavramının açık veya gizli pozitif bir anlam kazanması, sosyal ve kültür bilimlerinde ve edebiyat alanında önemini arttırmış ve göç, kültür ötesi ve ulus ötesi fenomenlerle bağlantılı olarak araştırılmasını beraberinde getirmiştir (Mayer, 2005:9). Küreselleşme sürecinde emek göçleri, geleneksel diaspora cemaatlerinin yanında yeni diaspora cemaatlerinin oluşumuna yol açmaktadır. Geleneksel diaspora cemaatleri arasında Yahudiler, Yunanlılar ve Ermeniler belirlenirken, günümüzün yeni diaspora cemaatleri arasında Afrika diasporası, Türk diasporası ve Çeçen diasporası gibi diaspora cemaatleri yer almaktadır.

Geleneksel diaspora cemaati içinde yer alan Ermeni diasporası, günümüzün etkili cemaatlerinden biridir. Kafkasların en eski etnik gruplarından biri olan Ermeniler, M.Ö. 200 yılında ilk Rönesanslarını, Helen dünyasının önemli bir merkezi olarak yaşamışlar; kültür ve sanat alanında gelişme kaydederek, doğu ile batı arasındaki en eski Hıristiyan kültürlerinden birini oluşturmuşlardır. Ermeniler tarih boyunca Perslerin, Makedonların, Selefkitlerin, Romalıların, Partların, Sasanilerin, Bizanslıların, Arapların ve Türklerin egemenliği altında yaşamışlar ve zorunlu göçler[2] yaşamışlardır. Yakın tarihte, 1894-1896 ve 1915-1916 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Yakın Doğu'ya, Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya zorunlu göçler yaşamış ve diaspora cemaatlerini oluşturmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise, Ermenistan'dan yurt dışına göçler artmıştır[3]. En fazla Ermeni nüfusun yaşadığı ülke Rusya olmasına rağmen uluslararası alanda en güçlü ve etkili Ermeni diaspora cemaati, Amerika

2 Hofmann (2005: 16 v.d.), Ermeni diasporasının oluşumunu; savaşlara, yabancı egemenliğine, sefalete dayandırmakta ve Ermenistan'da "kendi varlığının" güvencede olmamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Hoffmann, Bizans İmparatorluğu döneminde Ermenilerin, İmparatorluk topraklarının dışına çıkarıldığını, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, yüz binlerce Ermeni'nin, Nahçıvan'dan zorla göç ettirildiğini söylemekte ve ilk büyük kitlesel sürülmenin ise, 1071'de Malazgirt Savaşı'ndan sonra yaşandığını belirtmektedir. Selçukluların fetihleri, yüz binlerce Ermeni'nin küçük Ermenistan'a ve Kırım yarımadasına göçlerini beraberinde getirmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan yüz bin Ermeni İran'a, Bulgaristan'a ve diğer Balkan ülkelerine göç etmiştir. 1915-1916 yıllarında ise, yüzbinlerce Ermeni Yakın Doğu ülkelerine, Suriye'ye, Lübnan'a, Irak'a, İran'a ve Fransa'ya göç etmiştir.

3 Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile 720 bin ile bir buçuk milyon arasında Ermeni, zor ekonomik koşullar, serbest pazar ekonomisine geçiş ve Azerbaycan ile yaşanılan Karabağ Savaşı'ndan dolayı yaşam ve barınma koşullarının zorlaşması nedeniyle yurt dışına göç etmiştir. Yurt dışında iki milyon beşyüz bin Ermeni Rusya'da, bir milyon beşyüz bin Ermeni

Birleşik Devletleri'nde[4] (ABD) ve Kanada'da oluşmuştur. Fransa'da yaşayan Ermenilerin bir kısmının bu ülkeye yerleşme süreci haçlı seferleri dönemine (11.-14.yüzyıl) rastlamaktadır. Ermeni diasporası, İngiltere'de ve İtalya'da da cemaat oluşturmuştur. Yunanistan'da yaşayan Ermeni diasporası, etkili politik güce sahip bulunmaktadır. Almanya'da da etkili bir diaspora cemaati oluşturmaya çalışan Ermenilerin Almanya'ya göçü, onuncu yüzyılın sonunda başlamıştır.

Ermeni diasporası ve yazarları (Alyanak, 2010:4 v.d.; Mkrtichyan, 2004:69 v.d.; Harutunian, 2003; Dabag, 1995:61 v.d.), Türk yazarlardan (Laçiner, 2008:48 v.d.;Erhan,2008:235 v.d.; Halaçoğlu, 2008:10 v.d; Özdemir, Çiçek, Turan, Çalık, Halaçoğlu,2004:60 v.d.) farklı olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1894-1896 ve 1915-1916 yılları arasında yaşanılan göç süreçlerinde, Ermeni etnisitesine yönelik soykırım yapıldığı iddiasını[5] ileri sürmekte ve soykırım iddiasını uluslararası politika alanında gündemde tutmaya çalışmaktadırlar. Türkiye'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanılan süreci, zorunlu göç koşullarının bir sonucu olarak açıklaması ve Ermeni soykırımı iddialarını kabul etmemesi nedeniyle Ermeni diasporası, 1980'li yıllardan itibaren uluslararası alanda faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve farklı ülkelerin parlamentolarının, uluslararası örgütlerin ve dünya kamuoyunun soykırım iddiasını tanıması için çabalarını arttırmıştır. 1990'lı yılların başından itibaren Ermeni diasporası Rusya, İtalya, Fransa, İsviçre ve Polonya'da kamuoyu oluşturabilmiştir. Almanya'da ise, Ermeniler, 2000'li yılların başında etkinliklerini arttırmaya başlamış; ondokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere yapıldığı ileri sürülen soykırımda, dönemin Alman devletinin de sorumlu

---

ABD'de, 500 bin Ermeni Yakın ve Orta Doğu ülkelerinde (Lübnan, Suriye ve İran), 450 bin Ermeni Fransa'da, 150 bin Ukrayna'da, 130 bin Arjantin'de, 92 bin Polonya'da, 80 bin Kanada'da, 42 bin Ermeni ise, Almanya'da yaşamaktadır. Almanya'da yaşayan Ermenilerin onaltı bini mültecidir. Ermenistan Cumhuriyetinde ise, yaklaşık üç milyon Ermeni yaşamaktadır (Mkrtichyan, 2004:71; Hofmann, 2005: 17).

4 ABD'de önemli Ermeni nüfusu Californiya'da yaşamaktadır. ABD'de yaşayan Ermeni diasporası, en etkin ve etkili olandır ve politik olarak Armenian Assembly of America (AAA) ve Armenian National Congress (ANC) olarak ikiye ayrılmıştır (Hofmann, 2005: 17).

5 Osmanlı İmparatorluğu'nda 1896 yılında reform isteyen bir grup Ermeni, İstanbul'da Osmanlı Bankası'nı işgal ederek, kamuoyunun dikkatini gerçekleşemeyen reformlara çekmek istemiştir. Bunun üzerine bir dizi şiddet uygulaması başladığı ve 1894-1896 yılları arasında yüz binden fazla Ermeni'nin yaşamını yitirdiği, ikibin beş yüz köyün tahrip edildiği, manastırların ve kiliselerin camiye dönüştürüldüğü (Schaefgen, 2010: 42; Hage,2006:11 v.d.;Tamcke, 2006:47 v.d) iddia edilmektedir. 24 Nisan 1915 tarihinde ise, İstanbul'daki Ermeni Komiteleri, Ermeni komitecilerin Türklere yönelik şiddet eylemlerini sürdürmeleri gerekçesiyle kapatılıp, yöneticileri tutuklanmış ve Ermenilerin zorunlu göçü başlamıştır. Bunun üzerine İstanbul'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer büyük şehirlerinde, Ermeni entelektüellerin tutuklandığı ve büyük bir kısmının kısa bir zaman sonra öldürüldüğü, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar 800 bin ile bir milyon dörtyüz bin arasında Ermeni'nin yaşamını yitirdiği ileri sürülmektedir. İddialara ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek için Ermeni yazarlara (Alyanak, 2010:4 v.d.; Mkrtichyan, 2004:69 v.d.; Harutunian, 2003; Dabag, 1995:61 v.d.) bkz. Türk yazarlar (Laçiner, 2008:48 v.d.; Erhan, 2008:235 v.d.; Halaçoğlu, 2008:10 v.d.; Özdemir, Çiçek v.d.,2004:60 v.d.) ise, Ermeni zorunlu göçünü, tarihin en sistemli göçü olarak görmekte ve bu süreçte kışkırtıcı rol oynayan Ermenilerin de sorumluluğuna, Türklere yönelik saldırılara ve Türklerin ölümlerine dikkat çekmekte ve Türklerin ölümlerinin ifade edilmemesini eleştirmektedirler. Zorunlu göç sürecinde soykırım yapılmadığını yabancı arşivleri de kanıt göstererek belirtmektedirler. Günümüzde Ermeni sorununun yapay politik sorun olarak dünya kamuoyuna sunulduğunu ve Türkiye'nin uluslararası politikada zor durumda bırakılmaya çalışıldığını söylemektedirler.

olduğuna[6] vurgu yaparak, Alman hükümetlerinden destek almaya çalışmışlardır. 2000 yılında Almanya'daki Ermeni Merkez Konsey'i, onaltı bin kişi tarafından imzalanan dilekçeyi, Alman parlamentosuna sunmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni soykırımının yapıldığının kabul edilmesini talep etmiştir. Alman Parlamentosu Dilekçe Komisyonu, Ermeni soykırımı iddialarını gündemine almış ve Dışişleri Bakanlığı'na aktararak, soykırım iddialarının kabul edilmemesini tavsiye etmiştir. Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın tavsiyesinde, Türkiye ile yapılan ikili görüşmelere vurgu yapılmış ve Türk tarafının Almanya'dan ihtiyat gösterilmesi ricası belirtilmiştir. Bunun yanında Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarına dikkat çekilmiştir. Almanya, Türkiye ile gerilime neden olmak istememiş, Almanya'da yaşayan en büyük yabancı işçi grubunu oluşturan Türklerin tepkisini çekmek istememiştir. Ermeni diasporasının talebi, Alman Parlamentosunda red edilmiştir. 2005 yılında ise, Alman Parlamentosu, Ermeni soykırımı iddialarını yeniden ele alarak, 1915-1916 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere yönelik örgütlü sürülme ve yok etmeden söz etmiş ancak soykırım sözcüğünü kullanmamıştır (Schaefgen, 2004:143; 2010: 57 v.d.). Ermeni soykırımı ile ilgili iddialar, uluslararası politika alanında Türkiye'nin aleyhinde bir argüman olarak kullanılmakta[7] ve soykırımın Türkiye tarafından kabul edilmemesi, Türkiye'nin, Avrupa

6 1862-1890 tarihleri arasında Prusya (Almanya) Şansölyesi olan Otto von Bismarck'ın Ermeni politikasını, Türkiye ve Rusya politikasına göre belirlediği iddia edilmektedir. Buna göre Bismarck, Osmanlı'da yaşayan Ermenilere yardım edilip, edilemeyeceğini 1876 yılında ele almış ve baskı altındaki ülkelerdeki Hıristiyanlara ilgi gösterilebileceğini ancak Almanya'nın stratejik ilgisinin yoğun olması ve diğer Avrupa devletlerinin bunu daha iyi yapabilmesi halinde bundan kaçınılması gerektiğini düşünmüştür. 1883 yılında Bismarck, Ermeni sorunu ile yeniden ilgilenmiş ve Ermenistan'ın Rus ve İran topraklarını da kapsadığını ancak Osmanlı Sultanı'nın otoritesini zayıflatmaktan ziyade Ermeni probleminin ertelenerek, çözülmesine çalışılması gerektiğine karar vermiş ve Ermeni sorununun daha çok Avrupa'nın büyük devletleri tarafından çözülmesini istemiştir (Feigel, 1989.39 v.d.). Almanya'nın Ermeni sorunu karşısında diplomatik davranmayı tercih ettiği eleştirisi getirilmekte ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi tarafında tutabilmek için Ermenilere yönelik saldırılara göz yumduğu iddia edilmektedir. 1915-1916 yıllarında Almanya'nın şanssız bir rol oynadığı ve yüzlerce Alman subayının Osmanlı ordusunda danışman ve kumandan olarak görev aldığı ve Ermenilere yönelik operasyonlara etkin olarak katıldıkları ileri sürülmektedir (Schaefgen, 2010:42, 35; Stiller, 2011:82 v.d.; Kieser, 2006:74-76; Hage,2006:11 v.d.;Tamcke, 2006:47 v.d; Gust, 2005:156). Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman etkisine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilerle ilişkilerinin belirlenmesinde, Ayastafanos ve Berlin Anlaşmaları önemlidir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile 3 Mart 1878 tarihinde imzaladığı Ayastafanos Antlaşması'nın 16. maddesi, Batılı güçlere, Türk - Ermeni ilişkilerine müdahale edebilme hakkını tanınmıştır. Bu madde, "Ermenistan'dan Rusya askerinin istilası altında bulunup Osmanlı İmparatorluğu'na verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı İmparatorluğu, Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin, Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı taahhüt eder" hükmünü içermiştir. Ayastafanos Anlaşmasının bu maddesi, bağımsızlık kazanmak isteyen Ermenilerin isteklerini tamamen karşılamamakla birlikte "Ermeni sorunu"nun uluslararası bir belgeye yansıması açısından önem taşımaktadır. Alman Şansölyesi Bismarck'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun statüsünü belirlemek için yapılması çağrısında bulunduğu Berlin Kongresi'nin ardından 13 Haziran 1878 tarihinde imzalanan Berlin Anlaşması ise, Ayastafanos Antlaşması'nın 16. maddesini şu şekilde değiştirmiştir: "Osmanlı Hükümeti, halkı Ermeni olan eyaletlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahatı yapmayı ve Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı huzur ve güvenliklerini garanti etmeyi taahhüt eder ve bu konuda alınacak tedbirleri devletlere bildireceğinden, bu devletler söz konusu tedbirlerin uygulanmasını gözeteceklerdir". Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)". Osmanlı Devleti 1600-1908. Türkiye Tarihi III. Cilt. İstanbul, Cem Yayınevi. s.161-163; İlhan Akın, Türk Devrim Tarihi.İstanbul, Beta Basım Yayım,1986. s.45-46.

7 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sedat Laçiner age. 2008, s.201 v.d.

Birliği'nin (AB) demokratik kültürüne uzaklığının bir işareti olarak yorumlanmaktadır.[8]

Küreselleşme sürecinde diaspora cemaatlerinin önem kazandığı, siyasi, ekonomik ve kültürel etki faktörü oluşturduğu gözlenmektedir. Politik halkla ilişkiler ve politik iletim, modern diaspora cemaatlerinin güç ve etkinlik alanını oluşturmaktadır. Ermeni diaspora cemaatinin, medyanın sahip olduğu enformasyonu iletme fonksiyonunu etkisi altına alarak, geleneksel ve yeni medyayı araçsallaştırmaya ve politik alan ve kamuoyu üzerinde baskı yaratmaya çalışması, Türkiye açısından bir problem oluşturmaktadır. Bu çalışmada Almanya'daki Ermeni diaspora cemaatinin oluşumu ve gelişim dinamikleri tarihsel, politik, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler çerçevesinde irdelenecektir. Ermeni diaspora cemaatinin siyasi alanı ve kamuoyunu etkileme potansiyelinin, politik halkla ilişkiler faaliyetleri ve geleneksel ve yeni medyadan yararlanma esasları çerçevesinde belirlenmesi amaçlanmaktadır. Almanya'da güçlü bir lobiye sahip olmayan Ermeni diasporasının, politik halkla ilişkiler faaliyetlerini çok yönlü gerçekleştirdiği ve küreselleşme sürecinde geleneksel medyanın yanında yeni ve sosyal medyadan da yararlanarak, etki alanını genişletmeye çalıştığı varsayılmaktadır. Bu doğrultuda araştırma soruları şöyle belirlenmektedir: Almanya'da Ermeni diasporasının oluşumu hangi koşullar altında ve süreçte gerçekleşmiştir? Ermeni diaspora cemaatinin tasarlanmasına etki eden faktörler nelerdir? Ermeni diasporası, hangi esaslarda ve hangi araçlarla kolektif bir kimlik tasarlamakta, kimliğini yeniden üretmekte ve korumaya çalışmaktadır? Küreselleşme sürecinde Ermeni diaspora cemaati içinde iletişim ağı nasıl kurulmakta ve bu süreçte kişi ve kurumların rolü ne olmaktadır? Ermeni diaspora cemaatinin Almanya'da, politik alanı, medyayı ve kamuoyunu etkileme ve yönlendirme potansiyeli var mıdır? Bu süreçte politik halkla ilişkiler, geleneksel ve yeni medya nasıl bir rol oynamakta ve hangi işlevleri üstlenmektedir?

Almanya'da güçlü bir lobiye sahip olmayan Ermeni diasporasının, politik halkla ilişkiler faaliyetlerini çok yönlü gerçekleştirdiği ve küreselleşme sürecinde geleneksel medyanın yanında yeni ve sosyal medyadan da yararlanarak, etki alanını genişletmeye çalıştığı varsayılmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada, varsayımın sınanması amacıyla, varsayımın nedenselleştirilmesi ya da yanlışlanması için ortaya konulan ifadelerin ya da ifadeler dizisinin ve sonuçlarının gösterilmesini kapsayan argümantasyon metodu uygulanacaktır.

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Alyanak, age. 2010, s.4.

2- ULUS ÖTESİ TASARLANMIŞ CEMAAT OLARAK ERMENİ DİASPORASI

Diaspora cemaatlerinin oluşumunda, bir tasarım olarak ulus kavramı ve etnikçilik önemli bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede ulus tasarımının yanında etnikçiliğin açıklanması ve diaspora cemaatinin oluşumunda kolektif kimliğin ve kültürel belleğin etkisinin belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, küreselleşme sürecinde ulus ötesi tasarlanmış cemaat özelliği gösteren Ermeni Diasporası'nın incelenmesi öngörülmektedir.

2.1- Ulus, Etnisite ve Diaspora Cemaatleri

Modern anlamı onsekizinci yüzyıla uzanan "ulus" kavramı, aynı etnik kökene sahip, aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu bir kolektiftir. Tarihsel bir toprağı, ortak bir kültürü, miti ve kültürel belleği paylaşan insan topluluğunu içeren ulus kavramı, modern öncesinde politik olarak örgütlenmemiş ancak aynı soydan gelen toplumları ifade etmekteydi. Konstruktivist[9] bir perspektiften hareket eden Anderson (1995:20;59 v.d.;163), hem tarihsel bir mukadderat hem de dil aracılığıyla hayal edilmiş bir cemaat olarak kabul edildiğinde ulusun, hem açık hem de kapalı bir topluluk özelliği gösterdiğini söylemektedir. Ulus, hayal edilmiş[10] bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımamakta, onlarla tanışmamakta, çoğu hakkında hiçbir şey işitmemekte ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam etmektedir. Etnik bir grup ise, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen kültürel kolektif tipidir. Etnik bir topluluğun (etni'nin) temel özellikleri kolektif özel bir ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusudur (Smith, 1994:40 v.d). Etnik gruplar homojen olabilmektedir

9 Konstruktivizm düşüncesinin temelleri, Milattan önce üçüncü yüzyılda kuşkucuların gerçekliği ve doğruyu bilmenin olanaksızlığı üzerine ortaya koydukları düşüncelere dayanmaktadır. Antik Yunan'da, doktor ve filozof Sextus Empiricus, kuşkucu düşüncenin temellerini ortaya koymuştur. Empiricus'un düşünceleri, onyedinci ve onsekizinci yüzyılda bilim eleştirilerine etki etmiş özellikle de Immanuel Kant'a (1724-1804) esin vermiştir. Kant, zaman ve mekânı insan düşüncesinin bir bulgusu olarak düşünmüş ve zaman ve mekânda nesnel bilginin mümkün olup, olmadığının koşullarını araştırmıştır. Geçen yüzyılın 70'li yıllarında ise, Nörobiyolog Humberto R.Maturana, bu düşünce okulunu tekrar canlandırmıştır. Maturana, nesnel bir kavramanın olası olmadığını düşünmekte ve özneye bağımlı bir bilgi ve özneye bağımlı bir gerçeklik alanında yaşadığımızı söylemektedir (Boetzkes, 2008:82 v.d.).

10 Anderson (1995:163), "ulus" hayalinin ortaya çıkış koşulları içinde matbaanın icat edilmesini önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Yayıncılığın gelişimiyle, basılarak nüshaları çoğalan roman ve gazeteler, insanların farklı mekânlarda gerçekleşen eşzamanlı olayları, bilinçlerinde bir araya getirerek, hayal edebilmelerine olanak sağlamıştır. Gazete okurları, kimlikleri hakkında bir düşünceye sahip olmadıkları binlerce kişi ile kendilerini ilişkilendirmiş, özdeşleştirmiş ve bir araya gelerek, dayanışmaya girmiştir. Gazeteler, toplumların buluştukları ve bir topluluk olduklarının hayali ile bütünleştikleri kurgusal mekânları oluşturmuş ve ulus tasarımına etki etmiştir.

ancak mutlaka homojen olmaları gerekmemektedir; tarihsel, zamansal, toplumsal, yapısal ve durumsal olarak değişebilmektedirler. Etnikçilik, etnik hareketlerle toplumsallaşmayı ve cemaatleşmeyi sağlamakta ve Anderson'un (1995:163) söylediği gibi hayali cemaatlerin oluşumuna olanak tanımaktadır. Hayal edilmiş cemaat olarak diaspora cemaatleri, toplumsal kolektif hakları, bireysel hakların önüne çıkarmakta ve bu, gelişmiş post- endüstriyel devletlerde, politik yaşamın etnikleştirilmesine yol açmaktadır. Anderson (1992:2 v.d.), bu süreçte uzaktan ulusçuluk olgusuna dikkat çekmekte ve yaşanılan ülkeyle belirli bir grubun kendisini özdeşleştirmesine vurgu yapmaktadır. Uzaktan ulusçuluk kavramını, geniş bir çerçevede ele almakta ve ana yurdun, diaspora cemaati tarafından tasarlanması, korunması ve desteklenmesi anlamında kullanmaktadır. Ulus ötesi, topraksız diaspora kombinasyonları geleneksel, ulusal kimlik düşünceleri ile giderek güçlenmektedir. Politika alanında diaspora cemaatleri, anayurtta meydana gelen olaylara müdahale edebilmekte ya da yaşadığı ülkenin dış politikasına etki etmeye çalışmaktadır. Etki etme çabaları, bilgi ve teknoloji transferi için bağış toplanmasından, yerleşilen ülkede politik lobiciliğin yapılmasına kadar uzanabilmektedir. Böylece diaspora kavramı, ulus ötesi[11] olanla özdeşleşmekte ve tasarlanmış bir cemaat olarak ortaya çıkmaktadır.

Tasarlanmış ancak üzerinde uzlaşma sağlanamamış olan diaspora kavramının gelişim tarihi ilginçtir. Geleneksel diaspora kavramı ile modern diaspora kavramı birbirinden farklılık göstermektedir; çünkü diaspora olmanın koşulları zaman içinde değişim eğilimine girmektedir. Yahudi kutsal yazılarının İbraniciden, Grekçe'ye çevrilmesi nedeniyle Grekçe kökenli bir sözcük ile ifade edilen ve "dağılma ve yayılma" anlamına gelen diaspora, emirlerini uygulamayan Yahudilere Tanrının, verdiği cezanın sonucu olarak M.Ö. üçüncü yüzyılda Filistin'in dışında yaşayan Yahudilerin yaşam durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavram, kendi iradelerinin dışında yabancı ülkelere sürülen ve negatif deneyime sahip olan Yahudi'leri ifade etmektedir (Mayer,2005:8). Yahudi diasporasının belirleyici karakteristikleri dağılma, kolektif belleğe sahip olmak, ana yurdun mitleştirilmesi, misafir olunan ülkede yaşanılan kısmi yabancılık, geri dönüş isteği, ana yurdun desteklenmesi ve ana yurtla özdeşleşmedir. Bu çerçevede geleneksel diaspora, ana yurttan en az iki farklı coğrafi bölgeye dağılan, ana yurda ilişkin bir anıya, vizyona ya da mite sahip bulunan, misafir oldukları ülkede tamamen kabul görmediklerini düşünen, zamanı geldiğinde ana yurtlarına dönüş yapacaklarını öngören, ana yurtlarının korunmasına ve yeniden kurulmasına kendilerini adayan, grup bilinçleri ve dayanışmaları,

11 Ulus ötesi kavramı, 1960'lı yıllardan itibaren politika biliminde kullanılmaya başlanmış ve ulusal olanın olası değişim ve etkileşim süreçlerini içermiştir. 1990'lı yıllardan itibaren ise, ulus ötesi kavramı, yalnız kurumları ve politik ya da ekonomik ilişkileri ifade etmemekte aksine ulusal bağlamda belirlenen yaşam tarzlarını, deneyim dünyasını ve özdeşleştirme örneklerini de içermektedir (Mayer, 2005:18).,

ana yurt ile süren bağları tarafından biçimlendirilen bir gruptur (Safran, 1991:87). Yahudi diasporası örneğinde, diaspora kavramı, geleneksel anlamını kapsamakta ve bir coğrafyada yaşayan etnik ve dinsel kolektifliği içeren ve başka bir etnik ve / veya dinsel grup tarafından topraklarından sürülen sosyal bir grubu anlatmaktadır. Diaspora kavramı, tarihsel gelişim sürecinde yalnız Yahudilerin değil, Roman halkının zorunlu göçleri gibi Ermenilerin de zorunlu göçlerini ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır.

1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan politik gelişmelere bağlı olarak, diaspora kavramı, sosyal ve kültür bilimi alanında dinsel içeriğinden uzaklaşmış; sekülerleşmiş, biçimselleştirilmiş ve bir tasarım olarak ortaya konulmuştur. Bazı araştırmacılar (Cohen, 2008; 1996; Clifford, 1994), diasporayı zorunlu göçler nedeniyle kendi ana yurtlarının dışında yaşayanlar olarak ifade etmektedirler. Diaspora, bir grubun, ana yurdundan başka ülkelere yayılması, kolektif bir dile, dine, tarihe, yazgıya sahip olması ve sürgünlüğünün bilincinde olması, bu bilincin oluşumunu desteklemesi halinde meydana gelmektedir. Bunun yanında tarihsel / mitsel anayurda ortak dönüş arzusunun da bulunması ve kolektif bilincin, tüm diaspora kültüründe ve dilinde görünür olması gerekmektedir (Cohen, 2008:48 v.d.;1996:507 v.d.). Cohen (2008:48 v.d.; 1996:507 v.d.), diasporayı sosyal bir form, bilinç tipi ve kültür üretimi türü olarak kavramaktadır. Bilinç tipi ve kültür üretimi türü olarak diaspora deneyim, kimlik, bilinç, ulus ötesicilik ve hibritlik gibi konuları içerirken, sosyal form olarak diaspora, diasporanın politik yönelimini ve ekonomik stratejilerini ifade etmektedir. Clifford (1994:303 v.d.;308) ise, diaspora kavramının mutlaka ana yurda geri dönüş amacını içermesi gerektiğini düşünmemektedir. Bunun gerekçesini, küreselleşme sürecinde diasporanın seyahat etmesine ve hibritleşmesine dayandırmaktadır. Modern diasporanın üyeleri, ana yurtları ile düzenli ilişki içindedirler ve başka bir yere göç ederek, orada asimile olmuş topluluklardan farklılık göstermektedirler. Diaspora üyeleri için kültürel kökler ve ana yurda düzenli ya da düzenli olmayan seyahat önem taşımaktadır. Diaspora cemaatinin politik, sosyal ve ekonomik yapısıyla anayurt arasındaki ilişkiler korunmakta ve iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

Diaspora kavramının değişim eğilimini göstermeye çalışan araştırmacılardan Hall (2000: 21 v.d.) ise, belirli bir toprağa bağlı olmaktan ve zorunlu göçlerden ziyade küresel hareketlere vurgu yapmakta ve diaspora ile hayali, yerel ötesi ve hibrit kimlikleri ilintilendirmektedir. Diaspora kavramı, anayurdundan sürgün edilen veya isteyerek ayrılan etnik grupları ifade etmektedir[12]. Hall, yeni diasporanın üyelerinin, ana yurtlarını

12 Hall (2000:21 v.d.), yeni diaspora cemaatlerine örnek olarak Almanya'daki Türk'leri, Hollanda'da yaşayan Faslıları ve ABD'de yaşayan Meksikalıları göstermektedir. Hall, diaspora cemaatlerinin güçlendiğini vurgulamakta ve ulus devlet egemenliğinin ve iktidar uygulamalarının giderek etkisini azalttığını söylemektedir.

politik nedenlerle ve zorunlu olarak terk etmediklerini, sürülmediklerini aksine iş, eğitim ve daha iyi ekonomik koşullardan yararlanmak için ülkelerinden ayrıldıklarını öngörmektedir. Yeni diaspora kavramında; diaspora, normdan sapma olarak görülmemekte aksine normal durum olarak kavranmaktadır. Küreselleşme ile birlikte pek çok insan kendini yurtsuz olarak duyumsamaktadır. Köklerini ve ana yurdunu yitirme deneyimi, negatif olarak görülmemekte aksine pozitif değerlendirilmekte, esneklik ve dünyaya açıklık olarak kavranmaktadır. Bu yeni değerlendirme biçimi, insanların uyum yeteneğini vurgulamaktadır (Moosmüller, 2002:11). Göçler, tarih boyunca yaşanmıştır. Göç nedenleri arasında fetih, yağma, sömürgecilik, tutsaklık, kölelik, politik nedenlerle takip edilme, kovulma, sürülme ve sığınma arayışlarının yanında ekonomik olanakları iyileştirmek, barış içinde yaşamak ve mutlu olmak amaçları da yer almaktadır. Küreselleşme sürecinde giderek önem kazanan göçler, sancılı ve çatışmalı deneyimlerin yanında yeni yaşam alanlarına kavuşma çabalarını da ifade etmektedir.

Daha iyi ekonomik ve sosyal koşullarda yaşamak amacıyla giderek daha fazla insan kendi ana yurdunun dışına göç etmektedir. Göç hareketleri ile ulus devlete teritoryal bağlantıyı tamamen ortadan kaldıramayan, küresel ancak yerel özellikleri içinde barındıran etnik mekânlar ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme süreci, yerel sınırların, ulus ötesi alanlara erişimine ve yeni karşılaşmalara olanak sağlamakta ve etnik-ulusal bağlılık ve kültürel özdeşleştirmelerle belirlenen küresel diaspora cemaatlerinin oluşumunu sağlamaktadır. Bu çerçevede diaspora cemaatleri, bir yandan azınlığın acılı ifadeler içeren deneyimini aktarmakta, alışkanlıkların yitirilmemesi için çaba göstermekte, diğer yandan ise, hareketli ve esnek olmanın gerekliliğine inanmakta, kozmopolit tutumu benimsemekte ve böylece küresel dünyada yaşamda kalma stratejilerini uygulamaya çalışmaktadır (Clifford, 1994:312). Diaspora cemaatlerinin yapıları, küreselleşme sürecinden olumlu etkilenmektedir. Giderek hızlanan küreselleşme süreci, diaspora yapılarının geliştirilerek, korunmasında etkili olmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ulus devletin kapsayıcı iktidar monopolü bulunmamaktadır. Giderek bütünleşen dünya ekonomisi ulus ötesi aktörleri, ulus devlet örgütlerine ve onların denetleme çabalarına karşı güçlendirmektedir. Kişilerin, metaların ve kapitalin hızlanan dolaşımı, maliyetin gerilemesi ve sınırların belirsizleşmesi yalnızca uluslararası alanda faaliyet gösteren firmaları değil aynı zamanda diasporayı da ulus devletler karşısında güçlendirmektedir. Ulus ötesi kapital değişimi, diaspora cemaatlerinin etki yaratmaları için güçlü bir araç oluşturmaktadır. Finans gücüne sahip olan büyük diaspora cemaatleri, ulus devletleri, ekonomik menfaatleri için etkileyebilmektedir (Cohen, 2008:157 v.d.; 1996:507 v.d.).

Küreselleşme sürecinde siyasi ve ekonomik güç kazanan diaspora cemaatleri, yerleştikleri ülkenin politikasını etkileyebilmek için önemli roller ve işlevler üstlenmektedirler.

2.2- Diaspora Cemaatinin Oluşumunda Kolektif Kimliğin ve Kültürel Belleğin Etkisi

Diaspora cemaatinin tasarlanmasında kolektif kimlik oluşumu önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel ve sübjektif temsillerle gerçekleşebilen kolektif kimlik, aktif temsiller ve iletişimsel eylemler temeline dayanarak oluşmakta ve toplumsallaşma sürecinin sürekli ve aynı zamanda geçici bir sonucu olmaktadır. İletişim süreçlerinin bir sonucu olarak sosyal kurumlar ve sosyal gruplar arasındaki sınırlar, kolektif kimlikleri oluşturmaktadır. İletişim alanında sosyal yapıların yeniden üretiminden dolayı bir yandan kimlik kuran iletişim süreçleri genelleştirilmekte diğer yandan ise, iletişim nedeniyle diyalektik bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Kolektif kimliğin sosyal tasarımı sembolik sınır çekmeyi, içerisi ile dışarısı, kültür ve doğa, ait olmak ve olmamak arasındaki ilişkiyi (farkı) ve bir grubun sürekliliğini ve tanınmasını amaçlamaktadır (Habermas, 1981:43 v.d.). Sürekli inşa halinde olan kimlik, özdeşleşme sürecini ifade etmektedir. Kimlik bir süreç, bir anlatı, bir söylem olarak daima Öteki'nin konumundan aktarılmaktadır (Hall,1998:70 v.d;72). İletişim sürecinde sosyal gerçekliğin karmaşıklığını azaltan kodlar, kolektif kimliği tasarlamakta ve biz / öteki ayrımına dayanmaktadır. Kolektif kimliğin kurulması, iç homojenleşme ve dışarıya karşı sınırlandırma ile sağlanmaktadır. Homojenleşme, içerme ve dışarıda bırakma dinamiğini kapsamakta; evrensel olma iddiası, ötekinin ve yabancının sistematik sınırlandırılması ile meşruiyet kazanmaktadır (Giesen, 1991:24).

Ermeni diaspora cemaatinin özelliği, Ermeni kimliğinin korumasında kendisini göstermektedir. Kimlik dil, edebiyat, semboller, önemli bayramlar ve anımsama günleri ile korunmaktadır (Dabag, 1995: 67). Diaspora cemaati üyelerinin özdeşlemesinde yalnızca ulus devlet ya da tarihsel toprak, temel bağlantıyı oluşturmamakta aynı zamanda kültürel bellek ya da düşünce ve anımsamanın sosyal dinamikleri de önemli bir rol oynamaktadır. Ermenilerin kültürel belleği güçlendirme etkinlikleri, 2002 yılından bu yana yoğunlaşmıştır. Ermeni diasporası, farklı derneklerle[13] ve insan hakları savunucuları, politikacılar ve bilim adamları ile birlikte kültürel belleği ve kimliği güçlendirmeyi amaçlayan etkinlikler düzenlemekte ve kamuoyunu etkilemek için açıklamalar yapmaktadır.

13 Bu dernekler arasında; Berlin-Brandenburg Evangelist Kilisesi, Tehdit Edilen Halklar Dernekleri gibi dernekler yer almaktadır (Mkrtichyan, 2004:74 v.d.).

Etkinlikler arasında Tarkmantschatz[14], Vartananz[15] ve 24 Nisan[16]'ı Anma Etkinlikleri önemli bir yere sahiptir. Bu etkinlikler kapsamında düzenlenen seminerlerle, geçmişin sosyal tasarımı, kolektif anımsama biçimleri, iletişimsel ve kültürel bellek ve anımsama estetiği konuları ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Ermeni dili, inancı ve ulusal tarihi anımsanmaktadır. Anma etkinlikleri kapsamında; anıtlar yapılmakta, zorunlu göç sürecini yaşayan tanıkların anılarını anlatması ile Ermeni cemaatinin yanında Almanlar da duygusal olarak etkilenmeye çalışılmaktadır (Mkrtichyan, 2004:74-77; Harutunian, 2003). Düzenlenen ulusal ve dini bayram ve anma günleri ve izlenen tarih politikası çerçevesinde tarihsel veriler ritüelleştirilmekte ve Ermeni kimliğinin önemli bir parçası kılınmaktadır. Ulusal ve dini bayramlar ve anma günü etkinlikleri ile kolektif kültürel bellek yeniden canlandırılmakta ve güçlendirilmektedir.

Biyolojik olarak devredilemediği için kültürel belleğin nesiller boyunca kültürel olarak canlı tutulması gerekmektedir. Anlamın kaydedilmesi, canlandırılması ve ifade edilmesi, kültürel bellek oluşturma tekniği ile yapılmaktadır. Kültürel bellek tekniğinin işlevi, sürekliliğin ve kimliğin devamının sağlanmasıdır. Kimlik, bir bellek ve hatırlama sorunu olmaktadır. Kültürün yeni nesillere aktarılması süreci, tekrarlama ve canlandırma biçiminde yaşanmaktadır (Assmann, 2001:91 v.d.). Kolektif belleği canlandırmak için köken ve gelişim konusunda mitler anlatılmakta, tarih ve gelenekler yeniden yorumlanmakta ve dil yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır. Kolektif bellek, duygu yüklü amaçlarla zafer kazananın, kaybedenin ve kurbanın rolünün yeniden tasarlandığı kimlik oluşturma alanı olmaktadır (Schorkowitz, 2008:30). Kültürel bellek, geçmişin belli noktalarına yönelmektedir. Geçmiş onda olduğu gibi kalmamakta daha çok anının bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşmaktadır. Sürgünler, bayramlar, törenler ve efsaneler hatırlama figürleri olmaktadır. Kültürel bellek için gerçek değil, hatırlanan tarih önemlidir. Kültürel bellekte gerçek tarihin, hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüştüğü söylenebilir. Efsane kurucu bir tarihtir, bugünü geçmişin ışığıyla aydınlatmak için anlatılan öyküdür. Toplumsal bellek iki esasta işlemektedir. Birincisi kökeni göz önünde tutan, kökensel hatırlama, diğeri ise, kişinin özel deneyimlerini, yakın geçmişini göz önünde bulunduran biyografik hatırlamadır. Kökensel hatırlama, dilde ya da dil dışı araçlarla yaptığı nesneleştirmeler olan her türlü simgeye başvurmaktadır. Bu simgeler arasında törenler, danslar, anlatılar, giysiler, takılar, dövmeler,

14 Tarkmantschatz Günü'nde keşişler, Ermeni yazısı ve çevirmenleri anımsanmaktadır (Mkrtichyan, 2004:75).

15 Vartananz Günü'nde, 451 yılında Perslilerle savaşan ve inançlarını Zerdüştlere karşı savunan Vartan ve adamları anımsanmaktadır (Mkrtichyan, 2004:75).

16 24 Nisan 1915 tarihi, Ermeniler tarafından 1915-1916 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşandığı ileri sürülen soykırımı yasla anma ve düşünme günü ilan edilmiştir.

resimler ve mekanlar belirtilebilir. Biyografik anımsama tarzı ise, yazı kültürüne sahip toplumlarda kendisini göstermekte ve sosyal alışverişe dayanmaktadır (Assmann, 2001:55 v.d.).

Ermeni kimliğinin tasarımında trajik bir tarihin üyesi olma düşüncesi etkili olmaktadır. Bu, kendinin betimlenmesini ve kendi ile öteki arasına bir sınır çekilmesini beraberinde getirmektedir. (Mkrtichyan, 2004:74). Ermeni diasporası cemaatinin önemli bir bölümü için Ermeni kimliği, takip edilme ve sürülme deneyimi ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte Yahudi, diasporasında olduğu gibi Ermeni diasporasında da anayurda geri dönüş romantizmi vardır. Ana yurdunu hiç görmemiş ya da turistik seyahat ile görmüş olan pek çok Emeni için ana yurt, sık sık güzelleştirilmekte ve gerçekleşmemiş hayal ve ümitler için bir projeksiyon alanına dönüştürülmektedir (Hofmann, 2005:17). Kolektif kimlik tasarımında, iletişim ve etkileşim ağı, diaspora cemaatinin ana yurdu ile olan ilişkisi ve aynı kökenden gelen diğer diaspora cemaatleriyle ve yerleşilen ülkeyle ilişkileri önem kazanmaktadır. Ermeni diaspora cemaatinin kimliği, yalnızca yaşadıkları ülke ve ana yurtlarıyla olan ilişkileriyle değil aynı zamanda farklı ülkelere dağılmış olan diaspora topluluğunun diğer üyeleriyle olan ilişkileriyle de yapılanmakta ve dayanışma ve kültürel bellek, kolektif kimliğin kurulmasına etki etmektedir.

Ermeni diasporası cemaatinin önemli bir bölümü için Ermeni kimliği, takip edilme ve sürülme deneyimi ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte Yahudi, diasporasında olduğu gibi Ermeni diasporasında da anayurda geri dönüş romantizmi vardır.

3- TARİHSEL SÜREÇTE ERMENİLERİN ALMANYA'YA GÖÇÜ VE ERMENİ DİASPORA CEMAATİNİN ALMANYA'DA ETKİNLİKLERİ

Tarihsel süreçte Ermenilerin Almanlarla karşılaşmaları, biçimsel olarak Hıristiyanlık dini çerçevesinde olmakla birlikte politik nedenlerle gerçekleşmiştir. Ermenilerin Almanya'ya göç etme, cemaat oluşturma ve örgütlenme faaliyetleri, tarihsel olarak derin köklere sahip bulunmaktadır. Onuncu yüzyılın sonu ve onbirinci yüzyılın başında bazı Ermeni aileler, yakın ülkelerden Almanya'ya göç etmişler ve göç süreci bir süre kendiliğinden gerçekleşmiştir. Ondokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren ise, Almanya'ya Ermeni göçü artmıştır. Çalışmanın bu bölümde, Ermenilerin Almanya'ya göç süreçleri, Ermeni diaspora cemaatlerinin Almanya'da örgütlenmeleri ve etkinlikleri irdelenecektir.

3.1- Diaspora Cemaatinin Örgütlenmesi

Kendilerini en eski Hıristiyan uluslardan biri olarak kabul eden Ermenilerin, Hıristiyanlığı kabul ediş tarihi M.S. 45 olarak belirlenmekle birlikte bu dönemde çok az sayıda Ermeni'nin Hıristiyanlığı benimsediği belirlenmektedir. Hıristiyanlığı yayma çabası, 301 yılında Grigor Lussarovich tarafından yeniden başlatılmış; Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesi ise, 315 yılında mümkün olmuştur. Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmeleri, kültürlerini ve tarihlerini biçimlendirmiş; tarihsel süreçte kilise, güçlü bir kurum olarak gelişme göstermiş ve devletin zayıfladığı ve yabancıların egemen oldukları dönemlerde halkı bir araya getirici ve tinsel ve kültürel varlığı koruyucu bir rol üstlenmiştir (Schaller, 2004:100; Hofmann, 2008:20). Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmeleri, Avrupa devletleri ile iyi ilişkiler kurmalarına yardımcı olmuş; Haçlı seferlerinin yaşandığı onbirinci ve ondördüncü yüzyıllar arasında Ermenilerle Avrupalılar arasında askeri, politik, kültürel ve ekonomik ilişkiler derinleşmiştir.

Almanya'ya ilk Ermeni göçünün başlamasından kısa bir zaman sonra ilk Ermeni Kilisesi, onbirinci yüzyılda, Passau'da kurulmuş; dini ayinler, Ermenice düzenlenmiş ve Ermeni cemaati oluşturulmaya çalışılmıştır. Alman İmparatorluğu'nun Piskoposu ve aynı zamanda Şark'ta Vatikan'ın temsilcisi olan Mainz'lı Kardinal Konrad von Wittelsbach (1120-1200), 1198 yılında, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Papa adına Latin I.Ritus Levon'e (1187-1219), taç giydirmiş ve Ermeni Kilikya Devletinin[17] Kralını, Avrupa Sarayının temsilcileri ile aynı statüye yükseltmiştir (Kolmer, 1986: 11 v.d.; Halfter, 2005: 135 v.d.). Taçlandırma, Alman İmparator VI. Heinrich (1190-1197) ve Papa III. Cölestin (1191-1198) tarafından onaylanmış ve Ermeniler ile Almanlar arasındaki politik ilişkilerin sıkılaşması süreci başlamıştır.

Geç Ortaçağ döneminde, Almanya'ya sınırlı Ermeni göçü olmuş ancak ondokuzuncu yüzyıldan itibaren göç süreci hızlanmıştır. Bu dönemde öğrenciler ve tüccarlar Rusya'dan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Almanya'ya göç etmişler, Almanlardan maddi kaynak sağlamak ve örgütlenmek için destek görmüşlerdir. Alman'ların Ermenilere yardım etmelerinde, 1860 yılından itibaren Berlin'de faaliyete geçen ve Ermeni çocukların eğitimini teşvik eden Ermeni-Evangelist Birliği'nin önemli rolü olmuştur. Bunun yanında Protestan Ermeniler Derneği kurulmuş ve bu dernek, akademisyenler ve teologlar tarafından desteklenmiştir (Feigel, 1989:69). 1885 yılında Leipzig'de, ilk Ermeni Öğrenci Derneği kurulmuş (Harutunian, 2003; Dabag, 1995:61 v.d.), 1896 yılından itibaren ise, Ermenilere sempati duyan pek çok dernek faaliyete geçmiştir. Kilise ve çeşitli

17 Kilikya Devleti, 1080- 1375 tarihleri arasında varolmuştur.

sivil toplum kuruluşları ve Alman Yardım Derneği, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermenilere, Hıristiyan olmaları nedeniyle yardımda bulunmuştur[18] (Meissner, 2010:291 v.d.). Almanlar, tıbbi ve sosyal yardımların yanında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermenilerle ilgili Almanca yayınlar[19] da çıkarmışlardır.

1913 yılından itibaren Almanya'da, Ermeni cemaatinin örgütlenme faaliyetleri güçlenmiştir. Ermeni derneklerinin kurulması, yaşanılan göç süreçlerine göre üç safhada gerçekleşmiştir. Birinci safha, 1915-1916 yıllarında, Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ABD, Fransa ve Yakın Doğu ülkelerine göçlerini kapsamaktadır. Bu dönemde az sayıda Ermeni, Almanya'ya göçmen olarak gelmiş; Leipzig, Dresden, Hamburg ve Berlin şehirlerine yerleşmiştir. Nasyonal Sosyalistlerin siyasi iktidarı döneminde (1933-1945), Ermenilerin farklı bir ulus olmalarından dolayı izlenmeleri öngörülmüş ancak Ari ırk oldukları göz önünde bulundurularak, Yahudiler gibi zarar görmemişlerdir. 1939-1950 yıllarını kapsayan ikinci safha, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nde esir alınan Ermenilerin, Almanya'da, ABD'lerinin işgali altında olan bölgelere getirilmeleri sürecini kapsamaktadır. Sovyetler Birliği'nden getirilen Ermenilerin bir kısmı savaş sonrasında ABD'ye göç etmiş, bir kısmı ise, Almanya'da kalmıştır. Üçüncü safha ise, 1960'lardan, 1990'lı yılların sonuna kadar devam eden ekonomik ve politik nedenli göç sürecini içermektedir. 1960'lı yılların başında Türkiye'den çok sayıda Ermeni göçmen işçi, Almanya'ya yerleşmiştir. Bunun yanında Yakın Doğu ve Orta Doğu ülkelerinde ortaya çıkan politik huzursuzluklar; İran'da 1979 yılında ortaya çıkan politik dönüşüm ve Lübnan'da 1975-1991 yılları arasında yaşanılan iç savaş, Ermenilerin siyasi ilticacı olarak Almanya'ya göç etmelerini beraberinde getirmiştir. 1988 yılında Ermenistan'da yaşanılan deprem ve aynı yıl Azerbaycan ile başlayan ve 1994 yılına kadar süren Karabağ Çatışması, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve yaşanılan sosyo-ekonomik kriz, pek çok Ermeni'nin, Ermenistan'dan ayrılarak, Almanya'ya göç etmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ermenistan'ın dışında Gürcistan, Azerbaycan ve Rusya'da yaşayan Ermenilerin bir kısmı da Almanya'ya göç etmişlerdir. Ermeni'lerin ondokuzuncu yüzyılın sonunda Almanya'ya

18 Berlin Komitesi, 11 Mayıs 1900 tarihinde, Alman Şark Misyonu'na dönüştürülmüş; Diyarbakır'da faaliyette bulunmuş ve Hıristiyan annesiz ve babasız çocuklar için bağış toplamıştır. Bunun yanında Urfa'da tıbbi misyon kurulmuş, klinikler inşa edilmiş ve bu kliniklerde Hıristiyanlar tedavi edilmiştir (Feigel, 1989:117,119).

19 1897 yılında "Der Christliche Orient" başlıklı bir dergi yayınlanmış ve Şark'ta yaşayan Hıristiyanlara ilişkin Avrupalıları bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Bunun yanında Evangelist Alman yayınları içinde Die Allgemeine Evangelische Luth Kirchenzeitung Gazetesi de Ermenilerle ilgili haberlere yer vermiştir (Feigel, 1989:120,236). Dergi ve gazetelerin yanında raporlar yazılmış ve kitaplar yayınlanmıştır. Martin Rade, Johannes Lepsius, Carl Friedrich Lehmann-Haupt ve Ernst Lohmann, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Ermenilerin yaşamını yakından izleyen ve Almanya'ya ayrıntılı rapor gönderen din adamları ve teologlar olmuştur (Tamcke, 2006: 49 v.d.). Lepsius tarafından Ağustos 1896 tarihinde muhafazakâr bir perspektiften "Ermeniler ve Avrupa" başlıklı bir yayın çıkarılmıştır. Bu kitap kısa zamanda altıncı baskısına ulaşmış ve İngilizce ve Fransızca olarak da yayınlanmıştır. (Feigel, 1989:33).

yönelen göç süreci politik, ekonomik, kültürel ve dinsel alanlarda işbirliği ve yardımlaşmayı beraberinde getirerek, cemaatlerin oluşumunu sağlamış ve örgütlenme çabalarını hızlandırmıştır.

Göçlerin önem kazandığı üç safhada Ermenilerin Almanya'daki örgütlenme süreci irdelendiğinde; 16 Haziran 1914'te Berlin'de, Halk Bilgisi Müzesi'nde, Alman-Ermeni Derneği'nin kurularak, ilk toplantısını gerçekleştirdiği belirlenmektedir. Alman-Ermeni Derneği, Ermeni kültürüne ilişkin bilgilerin geliştirilmesini, Ermeni Kültürünün Almanya'da tanıtılmasını ve Ermeni-Alman ilişkilerinin iyileştirilmesini amaçlamış ve bu çerçevede bazıları günümüzde de devam eden[20] pek çok yayın çıkarmış, çeviriler yapmış, tarihsel, kültürel ve edebi konulara ilişkin konferanslar düzenlemiştir (Meissner, 2010:198 v.d.; Mkrtichyan, 2004:71). 1923 yılında Berlin'de Ermeni Kolonisi Derneği kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1950'lilerin başında pek çok Ermeni'nin, Almanya'dan, ABD'ye göç etmesi nedeniyle üye sayısı azalan bu dernek kapanmış ancak Türkiye'den gelen Ermeni işçi göçmenlerin ve İran'dan gelen genç Ermeni öğrencilerin çabalarıyla 1966 yılından itibaren yeniden canlandırılmıştır. Ermeni Kilisesi, bu iki grubun Almanya'ya entegrasyonuna yardımcı olmuş; kısa zamanda Ermeni hekimler, bilim insanları, zanaatkârlar ve küçük tüccarlar, derneğin üyeleri arasında yer almışlardır. Bu süreçte Hamburg Ermeni Kültür Derneği, 1965 yılında kurulmuştur. 1970'li yıllara kadar Ermeni cemaati küçük kilise ve dernekler kurmuş, 1975'den itibaren Köln, Frankfurt, Stuttgart ve Münih'de, daha geniş çaplı faaliyet gösteren Ermeni dernekleri oluşturulmuş ve 1980'li yılların başında dernek sayısı artmıştır[21]. 1980 yılında Ermeni Kolonisi, Berlin Ermeni Apostolik Kilise Cemiyeti adını almış, 1999 yılında ise, Berlin Ermeni Cemaati ve Berlin Ermeni Kilisesi Cemaati[22] olarak ikiye ayrılmıştır. Berlin Ermeni Cemaati, laik bir yapı içinde kültürel organizasyonlar, eğitim ve öğretim alanlarında faaliyet göstermiştir. Berlin Ermeni Kilisesi Cemaati ise, dinsel ve kültürel kimliklerin korunmasına çalışmıştır (Mkrtichyan, 2004:71 v.d.). Ermeni Kilisesi Piskoposluk çatısı altında yer alan kilise cemaatleri, diğer kilise cemaatleriyle aynı nizamnameye sahip bulunmakta ancak başkanlarını ve programlarını kendileri belirlemektedir. Ermeni Kilisesi Piskoposluğu, Almanya'da yaşayan Ermenilerin en yüksek temsil mercidir ve çeşitli işlevler üstlendiği için Ermenilerin yaşamında önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Merkezi Köln'de bulunan Ermeni Kilisesi Piskoposluğunun görevleri arasında inancın ve kimliğin korunması, kültürel ve sosyal etkinliklerin ve çeşitli projelerin

20 1918 yılında yayınlanmaya başlayan Mesrop adlı dergi, günümüzde de üç ayda bir yayınlanmaya devam etmektedir.

21 Bonn, Braunschweig, Bremen, Bielefeld, Duisburg, Eppingen, Hanau, Kehl, Neuwied ve Nürnberg'de dernekler kurulmuştur (Mkrtichyan, 2004:74 v.d.).

22 Günümüzde kilise cemaatleri, Baden-Württemberg, Braunschweig, Bielefeld, Bremen, Giessen, Hessen, Kehl, Köln, Mainz, Münih ve Sachsen-Anhalt şehirlerinde dinsel ve kültürel faaliyet göstermektedir (Mkrtichyan, 2004:74-77).

desteklenmesi yer almaktadır. Kilise, bir yandan Ermeni toplumu için kurumsallaşmış iletişimi sağlamakta, dil kursları düzenlemekte, dilsel birlik oluşturmaya çalışmakta, cemaat duygusunu somutlaştırarak, cemaat oluşturan bir işlev üstlenmekte, diğer yandan ise, geleneksel, dinsel ve tarihsel olaylara ilişkin anma toplantıları ve organizasyonlar düzenleyerek, Ermeni kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanında Ermeni Cumhuriyeti ile bağlantı kurmakta, kültürel karşılaşmalar ve seyahatler düzenlemekte ve Ermenilerin Almanya'ya entegrasyonunu sağlamaya çalışmaktadır. Berlin Ermeni Cemaati ise, Piskoposluğun onaylaması ile dinsel ayin düzenleyebilmekte[23] ancak kiliselerden farklı olarak kendi nizamnamesini de belirleyebilmektedir (Dabag 1995: 69 v.d.; Harutunian, 2003). Her iki cemaat de Berlin'de, Ermenilerin kültürel ve sosyal yaşamlarını desteklemekte, Ermeni çocukların kendi dillerinde eğitimlerini önemsemekte ve kendi aralarında ve ana yurtlarıyla olan iletişimlerinin geliştirilmesi için çaba göstermektedir.

Almanya'da faaliyet gösteren Ermeni dernekleri[24], 1995 yılında kurulmuş olan "Almanya'da Ermeni Merkez Konseyi"ne bağlı bulunmaktadır. Merkez Konsey, Ermeni Kilisesi Piskoposluğu ile birlikte en büyük ve anlamlı organı oluşturmaktadır. Piskoposluk ile sıkı işbirliği içinde çalışan bu Konsey, Almanya'da yaşayan Ermenilerin menfaatlerinin korunması ve Almanlar ile Ermeniler arasında karşılıklı anlayışın ve tanımanın sağlanmasını amaçlamaktadır. Üyelerinin ve gençlerin yaratıcı faaliyetlerinin ve kültürel kimliklerinin korunmasını öngörmekte, Almanlarla entegrasyonu ve Ermeni çocukların eğitimini teşvik etmektedir. Bunun yanında Almanya'da bulunan Ermeniler ve örgütleri arasında iletişimin kurulmasını ve Ermenistan'da ve Avrupa Birliği ülkelerinde faaliyet gösteren Ermeni dernekleri arasında işbirliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Almanya'da faaliyet gösteren önemli kurumlar arasında; araştırma enstitüleri de yer almaktadır. Araştırma enstitüleri arasında; Ruhr Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Diaspora ve Soykırım Araştırması Enstitüsü ve Münih'te kurulan Ermeni Sorunları Enstitüsü önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte Ermenilerin politik olarak temsil edildiği bir siyasi partileri bulunmamaktadır.

23 Piskoposluğun onayı ile Berlin, Bremen, Burladingen, Duisburg, Eppingen, Giessen, Hamburg, Mainz, Mannheim ve Tannhausen'de ayinler düzenlenmektedir (Mkrtichyan, 2004:74-77).

24 Almanya'da yaşayan Ermeni toplumunun ulusal ve kültürel kimliklerinin biçimlendirilmesi sürecinde önemli rol oynayan dernekler arasında; Abovian (Bonn), Arpa Ermeni Kültür Derneği (Hagen), F.C.Maral (Nürnberg), Ermeni Dayanışması (Bietigheim-Bissingen), Ermeni Kadınlar Derneği (Köln), Ermeni Kültür Derneği (Baden-Württemberg), Ermeni Kültür Derneği (Köln), Ermeni Ulusal Kültür Merkezi (Frankfurt), Hessen Ermeni Kültür Derneği (Frankfurt), Maral Ermeni Kültür ve Spor Derneği (Esslingen), Münih Ermeni Futbol Takımı (Münih), Rhein-Arax Alman-Ermeni Dostluk Derneği (Braunschweig) ve Siamanto Sanat Derneği (Münih) yer almaktadır (Mkrtichyan, 2004:74-77).

3.2- Diaspora Cemaatinin Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Etkinlikleri

Almanya'da farklı eyaletlere dağılarak, yaşayan ve toplam kırk iki bin olan Ermeni nüfusun yaklaşık on beş bini Ermenistan'dan, diğerleri ise Türkiye, Lübnan, İran ve Irak'tan göç etmişlerdir. En kalabalık Ermeni nüfus (%19.2), ekonomik açıdan güçlü olan Kuzey-Ren Vestfalya Eyaleti'nde bulunmaktadır. Almanya'ya farklı ülkelerden göç eden Ermeni toplumunun sosyal yapısı heterojen bir özellik göstermektedir. Türkiye'den gelenlerin büyük bir kısmı işçi olarak çalışırken, İran ve Lübnan'dan gelenlerin büyük bir kısmının öğrenim gördükleri ve öğrenimlerinin sonunda Almanya'da kalarak, mesleki faaliyetlerini sürdürdükleri belirlenmektedir. Bununla birlikte işçi olarak gelenlerin bazılarının çocuklarının yüksek öğrenim gördükleri ve Almanya'da mesleklerini icra ettikleri de görülmektedir (Hofmann, 2005:17 v.d.; Mkrtichyan, 2004:71 v.d.; Dabag, 1995:69 v.d.). Almanya'da yaşayan Ermenilerin bir kısmı, Almanca öğrenmeye büyük önem vermekte ve Alman yurttaşlığına geçmektedir. Bir kısmı ise, 2007 yılında Ermenistan'da yapılan anayasa reformu ile çift yurttaşlık hakkını kullanmaktadır (Hofmann, 2008:32). Ermeni diasporası, Almanya'da diaspora cemaati için daha iyi hukuksal ve politik koşulların sağlanması, ikinci jenerasyonun gelişme potansiyelinin teşvik edilmesi ve diaspora cemaatleri arasında işbirliğinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ermenilerin önemli bir bölümü, uzun bir süre Almanya'da yaşama kararı almıştır[25]. Bununla birlikte Ermenistan ile olan kültürel, politik ve ekonomik ilişkilerini de sürdürmektedirler.

Ermenistan ile olan ilişkiler, Ermenilerin hangi ülkeden göç ettiklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ermenistan'dan gelen Ermenilerin, Ermenistan'da akrabaları vardır ve ana yurtlarıyla en sıkı bağlantıya sahip grubu oluşturmaktadırlar. Yeni jenerasyon da Ermenistan ile olan bağlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Benzer şekilde İran'dan göç eden Ermenilerin de Ermenistan ile olan bağlarını sürdürdükleri görülmektedir. Türkiye'den göç eden Ermenilerin ise, ana yurtları ile olan bağlantıları daha sınırlı olmakla birlikte güçlü duygusal bağları vardır (Dreusse, 2008:19). Ermeni diasporasının ana yurdu ile ilişkileri, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurulması ile sıkılaşma eğilimine girmiştir.

Ermenistan Cumhuriyeti, yurt dışındaki Ermeni diasporasını, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi için harekete geçirmiştir. 1999 yılından bu yana Ermenistan Cumhuriyeti ile yurt dışında yaşayan Ermeniler arasında düzenli iletişim kurulmaktadır. 1999, 2002 ve 2006 yıllarında bu amaçla Ermenistan

25 Ayrıntılı bilgi için bkz. Dreusse, age.2008.s.19 v.d.

Dışişleri Bakanlığı tarafından "Ermeni Diaspora Konferansları" düzenlenmiştir. Bu konferansların amacı, yurt dışında yaşayan Ermeniler ile ilişkilerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Konferanslarda, yirmibirinci yüzyılda ulus, devlet ve Ermeni kimliği, diasporanın ana yurtla ilişkisi, kültürel ve sosyo- ekonomik ilişkiler, ekonomik işbirliği, yabancı yatırımlar, geri dönüş, turizm ve bilgi transferi konuları işlenmiştir. Bunun yanında diaspora ile ilişki modelleri geliştirilmeye çalışılmıştır (Dreusse, 2008:10). Günümüzde elektronik iletişim ağ bağlantıları, yurt dışında yaşayan Ermeni cemaatinin, anayurt ile olan bağlantılarını hızlı, kolay ve etkin sürdürmelerine olanak sağlamakta; elektronik iletişim ağları aracılığıyla bilgi ve enformasyon transferi gerçekleştirilebilmektedir.

Almanya'da yaşayan Ermeni cemaatinin anayurduna yönelik bilgi ve beceri transfer alanları giderek genişlemektedir. Sağlık alanında teknolojik bilgi ve beceri transferi, 1990 yılından beri faaliyet gösteren "Almanya'da Ermeni Tıpçılar Derneği" tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede mikrobiyoloji alanında bilgi ve beceri transferi yapılmaktadır. Yönetim deneyimlerinin transferi, 2003 yılında kurulan Alman-Ermeni Öğrenci Kulübü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kulüp, Almanya'da Ermeni öğrencilerin desteklenmesini, Ermeni öğrenci ve genç akademisyenlerinin temsil edilebileceği bir temsil ağının kurulmasını, Almanya'ya Ermeni kültürünün aktarılmasını ve Almanya'da bulunan farklı öğrenci kulüpleri ile iletişimin sürdürülmesini amaçlamaktadır. Ermenistan'ın ekonomik gelişimi için yönetim alanında sahip olunan bilgiler, Ermenistan'da yeni kurulan işletmelere aktarılmakta ve işletmelerin yapılanmasına yardımcı olunmaktadır. Bunun yanında akademik alanda sahip olunan bilginin 1860 yılında Leipzig'de kurulmuş olan Ermeni Akademisyenler Derneği tarafından transfer edilmesi sağlanmaktadır. Bu dernek, Almanya ile Ermenistan arasında kültürel bağlantının kurulması amacını taşımakta ve yapılan bilimsel üretimlerin, Ermenistan gibi Almanya için de yararlı olması ilkesini benimsemektedir. Kültürel faaliyetler kapsamında Alman edebiyatı eserleri, Ermenice'ye çevrilmekte veya bazı dergiler için çeviriler yapılmaktadır. Bu derneğin amaçlarından biri de Almanya'da özel bir Ermeni-Alman Üniversitesinin kurulması ve Ermeni ve Alman bilim insanlarının farklı bilim alanlarında değişiminin gerçekleştirilmesidir. Ayrıca politik karar alma sürecinde önemli enformasyonların transferi de gerçekleştirilmektedir. Bu, 2002 yılında Ermenistan, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan Ermeniler tarafından kurulan "Initiative Armenia 2020" grubu tarafından, "Armenia 2020" projesi kapsamında yapılmaktadır. Bu grup, bağımsız olarak faaliyet göstermekte ve üyeleri tarafından finanse edilmektedir. Amaçları Ermenistan'ın gelişim senaryoları için alternatifler üretmektir. Bu çerçevede tüm dünyadan eğitimli ve girişimci Ermeniler, konferans ve sempozyumlarda bir araya gelmekte ve stratejiler üretmektedir. Günümüz dünya ekonomik durumunun analizi ve

gelecek simülasyonları ile başarılı ekonomik gelişmeler için 2020 yılına yönelik tavsiyeler sunmaktadır. Bu derneğin üyeleri, Almanya, ABD, Arjantin, Belçika, Ermenistan Cumhuriyeti, Fransa, İngiltere, Kanada ve Rusya'da yaşayan uzmanlardan oluşmaktadır. Bunun yanında yine Ermenistan'ın gelişmesi için Ermenistan'dan, Almanya'ya bilgi transferi yapılmakta ve edinilen bilgiler çerçevesinde sağlık, eğitim ve sosyal alanlara yönelik projeler[26] geliştirmektedir (Ordukhanyan, 2009:36 v.d.; Dreusse, 2008:19-25; http://www.Armenia2020.org). Ermenistan'a aktarılan bilgiler, farklı alanlarda ortaya çıkan problemlerin çözümü ve yeni stratejilerin kullanılması diğer yandan ise, Ermenistan'ın tarih, kültür, turizm, bilim ve politika gibi alanlarda tanıtımının yapılması için kullanılmaktadır

Maddi kaynak, Ermeni diasporası ve Ermenistan için güçlü politik bir araçtır. Ermenistan'a yapılan dolaysız yatırımlar, bir ekonomi faktörü oluşturmaktadır; çünkü ülkenin ekonomik yapısının, yatırım olmadan yaşanılan ekonomik problemleri aşması zor görünmektedir.

Sağlık, eğitim ve sosyal alanlara yönelik projelerin yanında Ermeni diasporası, Ermenistan'a kaynak aktarmakta ve ülkenin ekonomik gelişimi için anlamlı bir büyüklük oluşturmaktadır. 1988 yılında yaşanılan deprem sonrasında olduğu gibi Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanması ve Azerbaycan ile yaşanılan Karabağ Savaşı döneminde de ana yurda kaynak aktarılması[27] ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin desteklenmesi için ABD'de ve Avrupa ülkelerinde bir dizi fon kurulmuş[28], ekonomik amaçlı girişimlerde bulunulmuş ve 1996 yılından bu yana her yıl Los Angeles'te "Telethon" olarak ifade edilen ve telefon aracılığıyla bağış toplayan bir gelişme projesi oluşturulmuştur (http://www.Armenia2020.org; Dreusse, 2008:27). Yurtdışındaki Ermeni diasporasının etkisiyle ülkeye gelen yabancı yatırım payı giderek artmaktadır. Almanya, Ermenistan'a 97,5 milyon ABD Doları tutarı ile en yüksek oranda yatırım yapan ülkedir. Almanya'yı Fransa, Yunanistan, ABD ve Rusya izlemektedir (Finger, 2006:71). Maddi kaynak, Ermeni diasporası ve Ermenistan için güçlü politik bir araçtır. Ermenistan'a yapılan dolaysız yatırımlar, bir ekonomi faktörü oluşturmaktadır; çünkü

26 Sağlık alanına yönelik projeler içinde; diyaliz ve röntgen makinelerinin, tekerlekli sandalyelerin, laboratuar gereçlerinin, ameliyat malzemelerinin, hastane cihazlarının, yatakların ve ilaçların Almanya'dan, Ermenistan'a gönderilmesi öngörülmektedir. Eğitim alanına yönelik projelerde; okulların ve kreşlerin kurulması ve yeniden yapılandırılması çalışmaları yer almaktadır. Gündelik okul gereksinimlerinin karşılanması, okul materyallerinin sağlanması, Ermeni çocuklarının bilgisayar gibi yeni teknolojileri kullanma becerilerine kavuşturulması ve becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal alanda ise, özellikle aileler desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede Ermeniler ile Almanlar arasındaki ortak Hıristiyan inancı önemli bir rol oynamaktadır. Dini inançların yerine getirilmesi ve kültürel değerlerin korunması için çaba gösterilmektedir (Dreusse, 2008:21 v.d.;27).

27 ABD'deki Ermeni diasporası, Azerbaycan ile olan Karabağ Savaşını, yüklü para bağışlarıyla desteklemiş ve silah alımını finanse etmiştir (Cohen, 2008:57).

28 Bu fonlar kapsamında ABD'de, Fund for Armenian Relief, Hayastan All Armenian Fund, Lincy Foundation ve United Armenian Fund belirtilebilir (http://www.Armenia2020.org). 2007 yılında ise, ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Brezilya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, Kanada, Lübnan, Rusya ve Uruguay yerel komiteleriyle işbirliği içinde çalışan "One Nation One Future" Fon'u kurulmuştur (Dreusse,2008:27).

ülkenin ekonomik yapısının, yatırım olmadan yaşanılan ekonomik problemleri aşması zor görünmektedir.

Ermeni diasporası, uluslararası alanda etkili olmaya çalışmakta ve bu amaçla "Hayastan All Armenian Fonu" ndan yararlanmaktadır. Almanya'da yaşayan Ermeni cemaatinin uluslararası alanda gerçekleştirdiği etkinliklerde bu fon, önemli işlevlere sahip bulunmaktadır. 1992 yılında kurulan ve göçmen Ermeniler tarafından finanse edilen "Hayastan All Armenian Fonu", Ermenistan'a kısa vadeli insani yardımın yanında uzun vadeli alt yapı gelişimi için yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu fon Almanya'da, yerel bir komite tarafından temsil edilmekte ve Ermeni diaspora cemaati, bağışlarla Ermenistan'ın gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında Almanya'da yaşayan Ermenilerin, Ermenistan'a gönderdikleri paralar da Ermenistan'ın ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır. 2006 yılında Almanya'dan Ermenistan'a, toplam 10 milyon EURO gönderilmiştir (http://www.himnadram.org.; Bundesbank 2007[29]; aktaran: Dreusse, 2008:27-28 v.d.). Bunun yanında Ermenistan'da ortak işletmelerin kurulması ve gastronomi alanına yapılan yatırımlar da ana yurda kaynak aktarımını beraberinde getirmiştir. Diaspora cemaatlerinin ana yurtlarını ne ölçüde etkiledikleri para akışına, kültürel etkiye, yönetim becerisine ve ulus ötesi siyasi partilerle ilişkilerinin gücüne bağlı olmaktadır (Shain, 2002:118 v.d.). Almanya'da yaşayan Ermeni cemaatinin, diğer ülkelerde yaşayan Ermeni cemaatleri gibi heterojen bir yapıya sahip olmasına rağmen kendi içinde dinsel, kültürel ve siyasi örgütlenmesi gibi ekonomi alanına yönelik örgütlenme çabalarını da sürdürdüğü belirlenmektedir.

4- ALMANYA'DA ERMENİ DİASPORA CEMAATİNİN İLETİŞİMİ, POLİTİK HALKLA İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI VE GELENEKSEL VE YENİ MEDYA ARACILIĞIYLA SİYASAL ALANI VE KAMUOYUNU YÖNLENDİRME ETKİNLİKLERİ

Almanya'da farklı eyaletlere dağılmış olan Ermeni diasporası cemaatleri, örgütlenme ağlarını genişleterek, kendi aralarında ve içlerinde iletişim yapısını iyileştirmeyi amaçlamakta, politik halkla ilişkiler çalışmaları ile cemaate ve Alman parlamentosuna yönelik politik enformasyon üretiminin yanında kamuoyunu da geleneksel ve yeni medyayı etkin kullanarak yönlendirmeye çalışmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde; Almanya'da Ermeni diaspora cemaatlerinin iletişim yapıları, politik enformasyon üretim sürecinde politik halkla ilişkiler çalışmaları ve geleneksel ve yeni medyayı kullanımlarının irdelenmesi öngörülmektedir.

29 Weltbank (2007). *Global Economic Prospects 2008: Technology Diffusion in the Developing World,* Internatioal Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington, DC.

4.1- Diaspora Cemaatinde İletişimin Yapısı

Dağılmış bir topluluk, kendisini kültürel bir birlik olarak algılaması halinde diaspora olabilmektedir. Diasporanın oluşumu için sosyal ilişkiler pratiği gereklidir. Kendini algılamanın bilişsel-söylemsel unsurlarının yanında ulus ötesi sosyal örgütlenmeyi ve pratiği de gerekli kılmaktadır. Bu, dinsel bir cemaat ya da politik bir parti aracılığıyla kurumsal alanda ya da aile ve akrabalık ilişkileri içinde özel alanda gerçekleşebilmektedir. Ermeni diasporasının oluşumunda; bireysel özdeşleşme süreçleri, gündelik pratikler, stratejiler, sosyal ve ekonomi amaçlı ağlar, bireysel yaşam tasarımları ve Ermenistan'daki politik değişimler önemli bir rol oynamaktadır (Kokot, 2002:34 v.d.). Diaspora cemaatinin oluşumunda ve kabul görmesinde, cemaatin kendi içindeki ve özel alandaki sosyal ve iletişim ağlarını kurması ve iletişim süreçlerini yönlendirmesinin yanında kendi sosyal kurumlarını oluşturma çabaları da belirleyici olmaktadır.

Diaspora cemaati, gelişmek ve güçlenmek için kendi sosyal kurumlarını oluşturmakta ve kendi üyelerinden oluşan destek ağını kurmaktadır. Diaspora cemaatlerinde farklı politikalara yönelen etnik ve dinsel gruplar yer alabilmektedir. Bu gruplar, diaspora cemaati içinde kendi politik ve alt kültür örgütlerini kurmakta ancak dışarıya karşı kolektif bir diaspora cemaati izlenimi oluşturulmaktadır. Bunun için de etkinlikler, kolektif olarak planlanmakta ve uygulamaya konulmaktadır. Böylece diaspora cemaatlerinin politik yönelimleri, ideolojileri ve kullandıkları araçlar, homojen bir özellik göstermektedir (Shain ve Barth, 2003: 452 v.d.). Diaspora cemaatinin örgütlenme derecesi, grubun öznel değerlendirmeleri, üyeleri ve çevredeki etki gruplarına göre belirlenmektedir. Tüm etnik azınlık grupları içinde bir etki grubu genellikle bulunmaktadır. Etki grupları, bir topluluk içinde etkileme gücüne sahip olan ve diğer üyeleri yönlendiren, 5-7 kişiden oluşmaktadır. Bu küçük grup, pek çok üyeyi etrafında toplayan bir bağlantı ağı oluşturmaktadır. Eğer etki grubu, azınlık çevresinde sosyal kurum oluşturma yeteneğine sahip ise, diaspora cemaatinin geliştirilmesi ve biçimlendirilmesi için bir çekirdek oluşabilmektedir. Etki grubunda etnik azınlığın önemli araçları bir araya gelmektedir. Etki gruplarının varlığı, diaspora cemaatlerinin oluşması için esas koşulu oluşturmaktadır (Krasberg, 2002:200).

Cemaatin etki grubu içinde yer alan entelektüeller ve politik aktörler, cemaatin diğer üyelerinden farklı işlevler üstlenmekte, diasporanın, sosyo-politik ve kültürel amaçlarını formüle etmekte ve diasporanın temsilinde ve stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Entelektüel fikir önderleri, cemaatin politik gündemini oluşturmakta ve biçimlendirmekte; kendi ülkeleri ve yaşadıkları ülkeye yönelik olarak diaspora politikasını

oluşturmakta ve savunmaktadırlar. Diğer grup ise, bu grubun düşüncelerini paylaşan diaspora cemaatinin üyeleri olmaktadır. Bu grup, elitler tarafından politik sürece etkin katılım için çağrılmakta ve çağrılara uyarak, etkin katılımı gerçekleştirmektedir. Diaspora cemaati üyelerinin etkinliklere katılımları, örgütlerin farklı yönelimlerinden dolayı değişiklik gösterebilmektedir.

4.2- Diaspora Cemaatinin Politik Halkla İlişkiler Çalışmaları Ve Politik Enformasyon Üretim Sürecinde Geleneksel Medyayı Araçsallaştırması

Ermeni diasporası politik etkisini, Almanya'da ve ana yurdunda dolaysız ve dolaylı olarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Almanya'da dolaysız politik etki etme olanakları, genel ve eyalet siyasal seçimlerinde etkin ve pasif seçim hakkı ile gerçekleşmekte, dolaylı etki ise, enformasyon üretme ve yayma, gündem oluşturma, dolaysız aksiyonlar, lobicilik faaliyetleri ve parasal destek ile sağlanmaktadır. Ermeni diasporası cemaatinin politik ve toplumsal etkisi, etkin seçim hakkına ve yerel seçmene sahip olması ve diasporanın göreceli olarak güçlü olması halinde önemli olmaktadır. Diaspora, genel ve eyalet siyasal seçimlerinde kendi adaylarını göstermeye ve kendi oyları ile etkili olmaya çalışmaktadır. Bunun yanında pasif oy hakkı da güçlü bir politik etki aracı olabilmektedir. Yurttaşlık hakkına sahip olmayan cemaat üyeleri aracılığıyla diaspora, dolaylı etkileme araçlarını kullanmaktadır. Bunun için politikacıların ve kamuoyunun amaçlı enformasyon yayılımına duyarlı kılınması çabaları gösterilmektedir. Bu çabalar; baskı grupları, lobicilik faaliyetleri, dernekler ve ana yurt kulüpleri aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ağırlıklı olarak yaşadığı ülkenin politikasına yönelimli olan diaspora cemaati, kendi ülkesindeki politikaya da etki etmeye çalışmaktadır. Ana yurtta dolaysız etkileme, etkin seçim hakkı ve temsil ile dolaylı etkileme ise, gündem oluşturma, bağış, yatırım, para aktarma, finans ve dolaysız aksiyonların desteklenmesi ile oluşturulmaktadır. Medyanın küresel çapta etkili olması ve diaspora cemaatinin iç iletişim yapılarının güçlenmesi, anayurttaki politik faaliyetlerin yakından izlenebilmesine olanak sağlamaktadır.

Almanya'da Ermeni diasporası, kitle iletişim sürecini, politik halkla ilişkiler çalışmaları ile yönetmeye çalışmaktadır. Geri beslemenin önemli olduğu sosyal bir süreç olarak ifade edilebilecek politik halkla ilişkiler çalışmaları ile ticari amaçlı halkla ilişkilerin araçlarına ve stratejilerine yönelmekte ve iletişim yönetimiyle politik menfaatlere odaklanmaktadır. Politik halkla ilişkiler çalışmalarının içinde lobicilik ve kampanya düzenleme faaliyetleri önem kazanmaktadır.

Politik iletişimin bir parçası olarak kabul gören lobicilik, dolaysız olarak gözlemlenmeyen menfaat grubu temsilcilerinin, dolaysız ve biçimsel olmayan esaslarda politik karar alıcı aktörlerin, karar süreçlerine etki etme ve kısa, orta ya da uzun vadeli olarak politika sonuçlarını kendi menfaatleri doğrultusunda değiştirme amaçlarını ifade etmektedir (Wehrmann,2007:40). Politik karar alma sürecine menfaat gruplarının sürekli ve sistematik olarak etki etmesini amaçlayan lobicilik (Hofmann, Dose vd. 2007: 134), demokrasilerde meşru bir araçtır. Lobiciler parlamenterlere, devlet ve hükümet yetkililerine ve politik sistemin tüm çalışanlarına yönelmektedirler. Lobiciler, karar alıcı olan devlet kurumu yetkililerine erişmeye çalışmakta; dinlenmek, enforme edilmek ve enformasyon vermek, menfaatlerine aykırı olanın gerçekleşmesini engellemek istemekte ve vetolarını koymaya çalışmaktadırlar (Lösche, 2007:62 v.d.). Toplumsal grupların, parlamentonun, medyanın veya bir işletmenin, örgütün ya da kurumun dış ilişkilerinin etkin olarak yönetilmesini hedefleyen lobiciler, değerlerin, ideolojinin ya da menfaatlerinin temsil edilmesinin yanında bireysel çıkarların gerçekleştirilmesini de amaçlayabilmektedirler. Diğer demokratik siyasal sistemlerde olduğu gibi Almanya'da da lobicilik meşrudur ve işlevseldir. İşlevselliğin koşulu ise, genel kabul görmüş demokratik siyasal sistem, hukuk ve moral normlar içinde gerçekleşmesidir.

Almanya'da lobicilik faaliyetleri ABD'de olduğu kadar etkili olmayan Ermeni diasporası, bu faaliyetlerini, dolaysız ve dolaylı olarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Dolaysız ve dolaylı olarak gerçekleştirilebilen lobi faaliyetleri (Irmisch, 2011:19; Strauch, 1993:111), bir dizi iletişim tekniklerinin uygulanmasını gerektirmektedir. Sözlü ya da yazılı olarak yapılan dolaysız lobicilik, kişisel iletişim ile gerçekleştirilmekte ancak biçimsel ve biçimsel olmayan bir karaktere sahip bulunmaktadır. Dolaysız lobicilikte, enformasyon değişimi sağlanmakta, kişisel ikna çalışmaları, brifingler, telefon görüşmeleri, iş yemekleri ve kokteyl partilerinde biçimsel olmayan görüşmeler yapılmaktadır. Çeşitli amaçlarla kurulan komisyonlarında uzman olarak yer alınmaya çalışılmakta, enformasyon edinme ve enformasyon verme ziyaretleri, seyahatler ve konferanslar düzenlenmekte ve örgüt içi oturumlara, erişilmeye çalışılan kişiler davet edilmektedir. Bunun yanında iletişimin kişisel mektuplar, faks, E-Mail, broşür gibi yazılı ifadeleri de dolaysız lobicilik faaliyetleri arasında yer almaktadır. Politikacılarla ve üst düzey bürokratlarla yapılan yüzyüze görüşmeler, yuvarlak masa oturumları, anketlerin ve araştırma sonuçlarının ve teknik verilerin sunumu ve analizi da bu kapsamda yer almaktadır. Genellikle gizli olarak gerçekleştirilen dolaylı lobiciliğin araçları ise; basın konferansları, halkla ilişkiler faaliyetleri ve medya çalışmaları, gazetecilerle görüşme, ilan ve reklamların hazırlanması, aynı yönelime sahip olan grupların harekete geçirilmesi, seçmenlerin parlamenterler ile iletişime geçmeleri, fikir önderlerinin ve politikacıların

karar alıcılarla iletişime girmeleri, kitap, broşür, el ilanı, dergi gibi basılı materyalin sunulması, vakıfların kurulması, sempozyum, seminer ve oturumların, kültürel ve sportif organizasyonların, seyahatlerin ve protesto gösterilerinin düzenlenmesidir.

Ermeni diasporasının lobicilik faaliyetlerinin yanında kampanyalar da düzenlediği görülmektedir. Bir örgütün rutin ya da sürekli etkinliğinin dışına yönelerek, kamusal enformasyon ya da iletişim sürecini kesin belirlenmiş amaca zamansal ve tematik olarak hizmet etmek üzere yönetmesini ifade eden kampanyaların amacı kamuoyunun dikkatinin çekilmesi, kamuoyu üretilmesi, imajın iyileştirilmesi ya da istikrarlaştırılmasıdır. İnanılırlık ve güvenilirlik sağlayarak ürüne, hizmete ya da örgütün kendisine ilgi uyandırmak ve potansiyel alımlayıcıda davranış ve eylem değişikliğine yol açmaktır (Bentele,2004:307). Halkla ilişkiler kampanyaları ile dramatürjik, tematik ve zamansal iletişim stratejileri, kamuoyunun ilgisini çekmek için kullanılmaktadır. Halkla ilişkiler kampanyalarının özelliği, dramatik olarak tasarlanmalarıdır; bu tasarımlar, medyaya uygun bir biçimde gerçekleşmektedir. Pek çok kampanya için reklam ve pazarlamanın farklı yöntem ve araçlarının kombinasyonun kullanılması esastır (Röttger, 2007:381 v.d.). Almanya'da Ermeni diasporası kampanyaları[30], tarihsel bir problem bilinci yaratmak, alınacak kararlar için rıza üretmek, destek ve meşruiyet sağlamak amacıyla politik, tematik ve zamansal açıdan anlamlı olacak şekilde düzenlemektedir. Kampanya bir fikir etrafında düzenlenmekte, zorunlu göç süreçlerine ilişkin hikâyeleri ve sinema filmlerinin gösterimi gibi görsel materyallerin etkin kullanımını içerebilmektedir. Kampanya düzenlenirken reklam, pazarlama ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin farklı araç ve teknik setlerinden yararlanılmaktadır.

Ermeni diasporası, politik halkla ilişkiler çalışmaları kapsamında lobicilik faaliyetleri ve kampanya etkinliklerinin yanında medyanın haber üretim sürecini de yönlendirmeye çalışmaktadır. Yapılan araştırmalar (Baerns, 1991:3; Sarcinelli, 1987:31), haber üretim sürecinde, halkla ilişkiler ve politik halkla ilişkilerin yönlendirici ve etkili olabileceğini göstermektedir. Politik halkla ilişkiler, medyadaki haber oluşumunun içeriğini ve zamanlamasını kontrolü altına alabilmekte; basın konferansları, yazılı açıklamalar ve biçimsel olmayan iletişimle, politik haberlerin içeriğine etki edebilmektedir. Politik halkla ilişkiler çalışmalarının amacı medya bağlantılarının kurulması, toplumsal ilişkilerin oluşturulması, gündem oluşturma ve kriz yönetimidir. Politik halkla ilişkiler çalışmaları, olay ve

30 Zorunlu göçün 85.yıldönümü dolayısıyla 2000 yılında, Soykırımı Tanıma Çalışma Grubu ve diğer Ermeni ve Alman derneklerinin ortaklaşa çalışmaları ile Soykırımı Anma Kampanyaları düzenlenmiştir. Ermeni soykırımına ilişkin içerikler belirtilen şu linklerde yer almaktadır: http://www.deutsch-armenische-gesellschaft.de; http://www.d-armenier.de; http://www.lebensbaum-armenien.de/de/verein/menschen-im-verein.

konu yönetimi ve gündem oluşturma stratejileri uygulamaktadır. Haberlerin dolaşımını yönetmekte, toplumun politikaya ilişkin algılamalarını şekillendirmektedir (Pfetsch ve Wehmeier, 2002: 57). Politik halkla ilişkiler çalışmalarının temelinde, haberin içeriğine etki edilmesi ve imaj yaratılması isteği yer almakta, bu nedenle de haber ve yorum, haber ve politik reklam ve haber ve propaganda bir arada sunulmaktadır. Politik halkla ilişkiler, politik gerçekliğin tasarımına etki eden politik enformasyonu ve iletileri kullanmakta; medyayı bu iletilerle beslemekte ve iletilerin toplumda kabul görmesi için gerçek, kısmen gerçek ya da kurmaca argümanlarla ve kendi grubuna güven, karşıt gruba ise, güvensizlik yaratıcı unsurlarla donatılmasını sağlamaktadır.

Politik halkla ilişkiler medyaya konu, fotoğraf ya da görüntü sunmakta, senaryolar tasarlamakta, gündem oluşturmanın yanında medyada yer alan konulara göre de haber oluşturma stratejisi izlemektedir. Politik halkla ilişkiler çalışmalarıyla, haber iletilerinin içeriği oluşturulurken, iç ve dış politik gerçekliğin tasarlanması sürecinde haklılaştırma ve nedenselleştirme söyleminden ve çok fonksiyonlu delil sunma stratejilerinden yararlanılmaktadır (Alver, 2003:228). Bu çerçevede politik iletim; enformasyon iletme, delil gösterme, çağrı da bulunma ve politik eğitim işlevlerine meşruiyet kazandırma çabalarının bir parçası olmaktadır (Sarcinelli, 1987:26). Politik halkla ilişkiler, toplumda rıza ve meşruiyet üretme sürecinde politik enformasyonu, sembollerle de donatmaktadır. Resimleri, karikatürleri ve fotoğrafları kapsayan semboller, politik iletimde özel bir öneme sahip bulunmakta ve topluma yalnızca bazı şeyleri ima etmemekte aynı zamanda sübjektif özdeşleşme de sağlamaktadır. Semboller aracılığıyla toplum, kendini üretmektedir; bu nedenle semboller ve sembol sistemleri genelleştirilmiş algılama, değerlendirme ve eylemde bulunmaya etki eden sosyal esaslı direktif sistemleri olmaktadır (Link,1994:47). Ermeni diasporası politik halkla ilişkiler çalışmalarıyla medyanın haber üretim sürecini etkileyebilmek için[31] bilişsel ve sembolik etki etme stratejilerini izlemekte; bilişsel etki, sembolik bir iletinin temel anlamına yönelirken, duygusal etki, duyguları harekete geçirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede yazılı metinleri, fotoğrafları ve sembolleri, bilişsel ve duygusal etki yaratabilecek esaslarda medyaya sunmakta ve politik koşulları ve gerçekliği yeniden tanımlamaya çalışmaktadır.

31 Ermeni zorunlu göçüne ilişkin haberler Alman basınında, Türkiye'nin soykırımı yadsıması üzerinde odaklanmakta ve Türkiye eleştirilmektedir. Bu çerçevede Alman dergi ve gazetelerinin belirtilen linklerde yer alan haberleri örnek gösterilebilir: http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,596805,00.html; http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/armenischer-genozid-schwarze-loecher-der-tuerkei-11519862.html; www.sueddeutsche.de/.../frankreichs-genozid-gesetz-veraergert-tuerken; http://www.faz.net/aktuell/gesetz-zur-genozid-leugnung-ankara-droht-paris-wegen-seiner-armenien-politik-11574884.html.

4.3- Geleneksel Diaspora Cemaatinden Dijital Diaspora Cemaatine: Ermeni Diasporasının Yeni ve Sosyal Medyayı Kullanımı

1990'lı yıların başından itibaren dünya geniş çaplı göndericiler, alıcılar, kablolar ve bilgisayarlardan oluşan ağ türünde iletişim ve enformasyon makinesi olarak ifade edilen internet ile çevrilmiştir. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojisi, politik kültürün biçimlendirilmesine etki etmekte ve bu nedenle yirmi birinci yüzyılın sivil toplum örgütleri gibi diaspora cemaatleri de internete yönelmektedir. İnternet'in yaygın kullanımıyla birlikte diaspora cemaatleri politik, kültürel ve sosyal politikalarını ve kimliklerini, dernekler aracılığıyla olduğu gibi internet aracılığıyla da oluşturmaya çalışmaktadırlar. Yeni medya, diaspora cemaatlerine, kültürel özelliklerini geliştirmeleri için bir mekan sunmaktadır. Ağ, kültürel özellikler için kullanılmakta ve kolektif kimlikler güçlendirilmektedir (Breidenbach ve Zukrigl, 2002:283). Bu çerçevede dijital diaspora cemaatlerinin oluştuğu gözlenmektedir.

Dijital diaspora cemaati, geleneksel diaspora cemaatinin, politik halkla ilişkiler çalışmaları, enformasyon üretme ve yayma için gerçekleştirdiği etkinliklerden ziyade yeni medyaya yönelmekte, kendi içinde güçlenmek ve kamuoyu oluşturabilmek için yerel ve küresel ağlardan yararlanmaktadır. İnternet, geleneksel ve yeni diasporaya genişleyerek, daha iyi ve etkili örgütlenme olanağı sunmakta, diaspora cemaatlerinin yerleştikleri ülkede ve politikada etkili olma çabaları, küresel medya ve elektronik iletişim aracılığıyla artmaktadır. Yeni medya olarak ifade edilen internet ve sosyal medya, geleneksel medyanın sahip olduğu enformasyon iletme tekelini kırmıştır. Ermeni diaspora cemaatinin üyeleri, yeni ve sosyal medya aracılığıyla geniş çaplı enformasyona erişebilmekte, enformasyonu cemaat içinde ve dışında paylaşmakta, tartışma ortamlarına katılabilmektedir.

Eşzamanlılık içinde karşılıklı etkileşime olanak sağlayan sosyal medyanın fikir oluşturma, harekete geçirme, siyasal seçim kampanyalarında enformasyon kaynağı oluşturma potansiyeli vardır. Her katılımcıya açık olan sosyal medya özgür, eşit ve rasyonel tartışmalara olanak sağlamaktadır. Uzlaştırma potansiyelinin yanında politik ve idari sisteme müdahaleyi olası hale getirmektedir (Neuberger, 2009: 23 v.d; 2011:33 v.d.). Ermeni diaspora cemaatinin üyeleri, internet aracılığıyla kültür ve politikaya ilişkin pek çok enformasyon ve düşünce edinmekte; Twitter, Facebook, YouTube gibi sosyal medya, çeşitli bloglar, resmi ve sivil örgütlerin web siteleri[32] bu çerçevede

32 Bu sitelere örnek olarak; http://www.armenien.de; http://www.armeniadiaspora.com; http://www.d-armenier.de; http://www.haiknet.de; http://www.junge-armenier.de gösterilebilir. Bu sitelerin yanında tüm dünyada geniş kullanıcısı olan YouTube'da, Ermeni zorunlu göçüne ilişkin görsel materyallere yer verilmektedir. Örnek olarak http://www.youtube.com/watch?v=l-zHyjsY1mg. linki gösterilebilir.

önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal hareketlerin örgütlenebileceği devletten bağımsız bir enformasyon alt yapısı sunan internet, Ermeni diaspora cemaatini güçlendirmektedir. Elektronik posta ve sohbet odalarının yanı sıra sosyal medya, coğrafi olarak farklı yerlerde yaşayan ailelere, akrabalara ve gruplara hızlı, etkin ve maliyeti uygun yeni iletişim ve diyalog biçimleri sunmakta ve ilişkilerini sıkılaştırmaktadır. Ağda pek çok platform ve haber portalı kurulmuştur ve bu platform ve haber portallarında, diaspora cemaatinin üyeleri, ülkelerine ilişkin pek çok haber kategorisine erişebilmekte ve edindikleri enformasyonları ve deneyimleri paylaşabilmektedirler.

Sosyal hareketlerin örgütlenebileceği devletten bağımsız bir enformasyon alt yapısı sunan internet, Ermeni diaspora cemaatini güçlendirmektedir. Elektronik posta ve sohbet odalarının yanı sıra sosyal medya, coğrafi olarak farklı yerlerde yaşayan ailelere, akrabalara ve gruplara hızlı, etkin ve maliyeti uygun yeni iletişim ve diyalog biçimleri sunmakta ve ilişkilerini sıkılaştırmaktadır.

Diaspora cemaati, dijital ortam aracılığıyla düşünce ve etkinliklerini duyurmaya çalışmakta, interneti, dijital dünyaya açılmak için bir araç olarak kullanmaktadır. Ermeni diaspora cemaati, belgelerini ve tarihini arşivleyerek, dijital dünyanın hizmetine sunmaktadır. Çeşitli enformasyon materyalleri ile Almanya'da Ermeni tarihini, dilini, sanatını ve kültürünü olabildiğince tanıtmayı amaçlamaktadır (Mkrtichyan, 2004:74). Bunun yanında imza toplama kampanyaları, online dilekçeler, protesto hareketleri, tartışmalar, konserler ve Almanca ve İngilizce dil kursları gibi diaspora cemaatinin düzenlediği etkinlikler, maliyet ve zamandan tasarruf edilmesine olanak sağladığı için dijital dünyada daha fazla katılımcı bulmaktadır. Yeni medya, diaspora cemaatinin politik ve kültürel gelişimi ve yenilenmesi için bir araç olarak kullanılmakta ve diaspora cemaatinin büyümesine ve etki alanını genişletmesine olanak sağlamaktadır.

Geleneksel diaspora özelliğinin yanında modern diaspora özelliği de gösteren Ermeni diaspora cemaati, dijital diaspora yapılanmasına yönelmektedir. Dijital medya teknolojisini etkin kullanmakta, yeni medyada daha fazla temsil edilerek, interaktif güce dönüşmektedir. Yeni medya, Ermeni devleti ile diaspora cemaati arasındaki ilişkileri sıkılaştırmakta, Ermeni diaspora cemaati, yeni medyanın sunduğu olanaklardan ve etkileme potansiyelinden yararlanarak, yeni medyayı, politik karşıtlarıyla bir mücadele aracı olarak kullanmaktadır.

5- SONUÇ

Almanya'da farklı eyaletlere dağılmış olan Ermeni diaspora cemaati, dinamik ve hibrit bir cemaat özelliği göstermekte ve Ermeni kültürünü ve kimliğini kolektif bellek, politik halkla ilişkiler, geleneksel ve yeni medya aracılığıyla yeniden üretmeye çalışmaktadır. Ermeni diasporası bir cemaat modeli geliştirmiştir. Bu cemaat modelinde, kolektif yönelimler ve cemaat kurumları ön planda yer almaktadır (Dabag, 1995:61 v.d.). Ermeni diasporası gelinen ülke, göç nedeni ve sosyal yapı farklılıklarına rağmen göreceli olarak iyi örgütlenmiş ve ağlaşmıştır. Örgütlenmede Ermeni kimliğinin ve Ermenistan'a bağlılığın korunmasının yanında aynı tarihi ve aynı yazgıyı paylaşma bilinci de etkili olmakta ve bu süreçte kültürel kodlardan yararlanılmaktadır. Etnik gruplar, politik ve ekonomik yükselme için kültürel kodları kullanmaktadırlar. Modern toplumda değerlerin ve inançların hızlı değişimi, köktenci yaklaşımların yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Etnikçilik, modern toplumda seçme koşullarına göre ortaya çıkan kimliklerden biridir ve menfaatleri temsil ettiği, duyguları birleştirebildiği için etkileyici ve önemlidir (Heckmann, 1992:53). Ermeni diasporası, etnik ve kültürel kimlik tasarımı kapsamında ortak tarihe ve yazgıya vurgu yapmakta ve geleceğe yönelik amaçları formüle etmektedir. Ortak tarih kuruluş ve kökene ilişkin mitleri, siyasal başarıları, yükseliş, gerileme ve bunalım dönemlerini kapsamaktadır. Geleceğe yönelik tasarımlar ise, siyasal amaçları, var olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunları, bunalımları, riskleri, tehditleri, tehlikeleri ve uyarıları içermektedir.

Tarihsel süreçte oluşumu zorunlu göçlere dayandırılan ve zorunlu göçler nedeniyle mağdur / kurban diaspora olarak tasarlanan Ermeni diasporası, 1990'lı yılların başından itibaren politik ve entelektüel bir proje olarak dünya kamuoyunu etkileme ve yönlendirme çabalarını yoğunlaştırmıştır. Almanya'da yaşayan Ermeni diaspora cemaati, etnik ve kültürel kimliğini politikada etkin olarak kullanmaya çalışmakta, yeniden üretimine büyük önem verdiği bu bilinç ile Ermenistan'ın sosyo- ekonomik gelişimi ve sosyal dönüşümü için katkıda bulunmakta ve Ermenistan'ın gelişim sürecinin aktörleri arasında yer almaktadır. Ana yurtlarının sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve uluslararası politikada etkinlik kazanması için varolan potansiyellerden yararlanılması, sinerji yaratılması ve Almanya ile işbirliği yapılması için çaba göstermektedir.

Ermeni diasporası, geleneksel diaspora cemaati özelliğinin yanında modern diaspora cemaati özelliği de göstermekte ve bu çerçevede Cohen'in (2008), Clifford'un (1994) ve Hall'ın (2000) diaspora kriterlerine büyük ölçüde uymaktadır. Bu çerçevede dünyanın pek çok ülkesine dağılmıştır, bir ana yurt mitosuna ve kolektif anılara sahiptir. Modern Ermeni diasporası etnik, dinsel,

mesleki ya da diğer özelliklerle yaşam biçimini tanımlayan ve ekonomik amaçlarla ulus devletin sınırlarının ötesine dağılarak, yaşamaya çalışan grupları da içine almaktadır. Modern diaspora kavramının geliştirilmiş kullanımı, uluslararası göçlerin, hızlı küreselleşme sürecinin ve daha iyi yaşama koşullarına erişme çabalarının bir sonucudur. Modern diaspora kavramı, kimlik ve ulus ötesi mekanların biçimlendirilmesi kavramlarını odak noktasına almaktadır. Bu özellikle de diasporanın ana yurtla olan sosyal ilişkilerinin sıkı ve anlamlı olması halinde söz konusu olmaktadır (Krasberg, 2002:200). Anayurdun politik, ekonomik ve sosyal koşulları, diaspora cemaati ile ana yurt arasında kurulan ilişkilerin biçimine etki ermektedir. Bununla birlikte ana yurtla sürdürülen bağlantılar ve yerleşilen ülkeyle iyi ilişkilerin kurulması ve devam ettirilmesi çabaları, Ermeni diaspora cemaatleri üyelerinin pratiklerinin belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Bu çerçevede Ermeni diasporasının geleneksel ve modern yapısı belirginleşmektedir.

Ermeni diaspora cemaatinin gelişimi, küreselleşme sürecinin yapısına uygundur; çünkü modern diaspora, yerel ve küresel arasındaki gerilim ile küresel ve yerele ait unsurların bir arada bulunmasını ifade eden küyerel (glokal) bir fenomen olarak ortaya çıkmaktadır. Diaspora cemaati kimlik, ana yurt ve esenlik gibi gereksinimleri, kültürel gruplar içinde gerçekleştirmeye çalışmakta ve bunun yanında küreselleşme sürecinde ortaya çıkan esneklik, hareketlilik ve kültürel uyum yeteneklerinin geliştirilmesi ve geleneksel ve yeni medya aracılığıyla ana yurt ve dünya ile bağlantının kurulmasını amaçlamaktadır. Küreselleşme ile diaspora cemaatlerinin durumunun iyileştiği, yeni statüsünü ve bundan doğan olanakları, politik, ekonomik ve kültürel etkiye dönüştürme çabalarının arttığı göz ardı edilmemelidir. Teknolojinin yüksek hızı, kültürel, sosyal ve ekonomik kapitalin kullanılma potansiyelini yükseltmektedir.

Ancak dijital devrimin politika, ekonomi ve toplum üzerindeki etkisi, demokrasiler için fırsatların yanında riskleri de beraberinde getirmektedir (Kissler, 2007:197). Ermeni diasporasının politik halkla ilişkiler faaliyetleri ve geleneksel ve yeni medyadan yararlanması, diğer etnik kökenlere sahip diaspora cemaatleri için de olduğu gibi cemaatin kendini politik alanda ve medyada ifade etmesi için yeni fırsatlar ve olanaklar sağlamakta geleneksel ve yeni medyadan yararlanımı ile ulus ötesi iletişimi güçlenmektedir. Diaspora cemaatinin yaşam durumundan ve koşullarından kaynaklanan zorluklar, elektronik ortamda bir ölçüde aşılmaya çalışılmaktadır. Diaspora cemaatinin güçlenmesinde teknolojik gelişmeler, ulaşım maliyetlerinin gerilemesi ve politik değişimler etkili olmaktadır. Diğer yandan da diasporanın kamuoyunu kendi politik ve entelektüel projesi doğrultusunda ürettiği enformasyon aracılığıyla etkileme ve yönlendirme riskini beraberinde

getirmektedir. Çalışmanın varsayımında da öngörüldüğü gibi Almanya'da etkin bir lobiye sahip olmayan Ermeni diasporasının, küreselleşme sürecinde Alman kamuoyunu etkilemeye ve yönlendirmeye çalıştığı ve bu süreçte politik halkla ilişkiler faaliyetlerinden ve geleneksel ve yeni medyadan yararlandığı ve etkinliğini arttırmaya çalıştığı belirlenmektedir.

Bu süreçte Ermeni diaspora cemaatinin gücü, politik halkla ilişkiler faaliyetleri ve geleneksel ve yeni medyayı etkisi altına alma potansiyelinde kendini göstermektedir. Geleneksel medyanın gündem oluşturma fonksiyonuna, politik halkla ilişkilerin eşik bekçiliği birimi etki edebilmektedir. Geleneksel ve yeni medyaya verilen enformasyon ile realite tasarlanmakta, sosyal medya aracılığıyla uygun görülen politik konulara duyarlılık yaratılmaya çalışılmakta, kampanyalar düzenlenmekte, rıza üretilebilecek konular keşfedilerek, enformasyonun hızla yayılması ile etkinin arttırılması amaçlanmaktadır. Enformasyon ve propagandanın bir arada sunumu ve politik baskılar, kamuoyunun tarihe ve olaylara nesnel yaklaşımını ve düşünce ifade etme özgürlüğünü sınırlandırabilmekte ve demokrasiler için risk oluşturabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, İlhan (1986). *Türk Devrim Tarihi*.İstanbul:Beta Basım Yayım.

Akşin, Sina (2005). "Siyasal Tarih (1789-1908)". *Osmanlı Devleti 1600-1908*. *Türkiye Tarihi III. Cilt.* İstanbul: Cem Yayınevi. 77-188.

Alver, Füsun (2003). *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul:Der Yayınları.

Alyanak, Vartkes (2010). *Gedenkfeier für die Opfer des Genozids an den Armeniern. Armenische Gemeinde zu Berlin*. 24. April 2010.

Anderson, Benedict (1995). *Hayali Cemaatler*. Çeviren: İskender Savaşır. İstanbul:Metis Yayınları.

Anderson, Benedict (1992). *Long-Distance Nationalism: World Capitalism and the Rise of Identity Politics.* Amsterdam: University of Amsterdam Centre for Asian Studies.

Assmann, Jan (2001). *Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik.* Çeviren: Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baerns, Barbara (1991). *Öffentlichkeitsarbeit oder Journalismus? Zum Einfluss im Mediensystem*. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik.

Bentele, Günther (2004). "Kampagne". Insa Sjurts (der.). *Gabler Lexikon. Medien Wirtschaft.* Wiesbaden: Gabler Verlag. 307-308.

Boetzkes,Claus-Erich (2008). *Organisation als Nachrichtenfaktor*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Breidenbach, Joana; Zukrigl, Ina (2002). "Vernetzte Diasporas". Alois Moosmüller (der.). *Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens-und Arbeitswelten in der Fremde*. Münster:Waxmann Verlag GmbH. 277- 291.

Clifford, James (1994). "Diasporas". *Cultural Anthropology*. 9,3. 302-338.

Cohen, Robin (1996). "Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers". *International Affairs*. 72, 3. 507-520.

Cohen, Robin (2008). *Global Diasporas: An Introduction.* London: Routledge.

Dabag, Mihran (1995). "Die armenische Minderheit". Cornelia Schmalz-Jacobsen; Georg Hansen (der.). *Ethnische Minderheiten in der Bundesrepublik Deutschland. Ein Lexikon.* München:Beck Verlag. 61-72.

Dreusse, Mareike (2008). *Die armenische Diaspora in Deutschland. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit GmbH. Abteilung Wirtschaft und Beschäftigung Sektorvorhaben Migration und Entwicklung*. Frankfurt am Main: Druckreif.

Erhan, Çağrı (2008). "Türk- Amerikan İlişkilerinde Ermeni Sorunu". Osman Bahadır Dinçer; Habibe Özdal; Hacali Necefoğlu (der.). *Yeni dönemde Türk Dış Politikası: Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları. 235-244.

Farnel, Frank (1994). *Am richtigen Hebel:Strategie und Taktik des Lobbying*. Landesberg: Lech.

Feigel, Uwe (1989). *Das evangelische Deutschland und Armenien. Die Armenierhilfe deutscher evangelischer Christen seit dem Ende des 19.Jahrhunderts im Kontext der deutsch-türkischen Beziehungen*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.

Finger, Clemens (2006). *Die Nummer Eins Beim Wachstum*. Ost-West-Contact, 10.

Giesen, Bernhard (1991). *Nationale und kulturelle Identitaet. Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Gust, Wolfgang, (2005). "Das Kaiserliche Deutschland und der Völkermord an den Armeniern 1915 /1916". *Armenologie in Deutschland. Beitraege zum Ersten Deutschen Armenologen-Tag*. Münster: LIT Verlag. 153-158.

Habermas, Jürgen (1981). *Theorie des Kommunikativen Handelns*. Cilt II. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.

Hage, Wolfgang (2006). "Die Armenisch-Apostolische Kirche: Ein historischer Überblick". Martin Tamcke (der.). *Dich Ararat vergesse ich nie! Neue Beitraege zum Schicksal Armeniens und der Armenier*. Berlin: LIT Verlag. 11-24.

Halaçoğlu, Yusuf (2004*). Ermeni Tehciri.* İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Halaçoğlu, Yusuf (2008). *Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Halfter, Peter (2005). "Das Papstum und die armenische Kirche im 12. und 13. Jahrhundert". *Armenologie in Deutschland.Beitraege zum Ersten Deutschen Armenologen-Tag*. Münster: LIT Verlag. 135-152.

Hall, Stuart (1998). "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etnikler". Anthony D.King (der.). *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi.* Çeviren: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. 63-96.

Hall, Stuart (2000). "Cultural Identity and Diaspora". Nicholas Mirzoeff (der.). *Diaspora and Visual Culture. Representing Africans and Jews.* London, New York: Routledge. 21-33.

Heckmann, Friedrich (1992). *Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen.* Stuttgart: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Hofmann, Tessa (2005). *Armenien und seine Diaspora. Der Beauftragte des Senats von Berlin für Integration und Migration* (der). Armenier in Berlin - Berlin und Armenien. Berlin.

Hofmann, Tessa (2008). "Die Laender. Armenien- Überleben am Fusse erloschener Vulkane". Marie-Carin von Gumppenberg; Udo Steinbach (der.). *Der Kaukasus. Geschichte-Kultur-Politik.* München: Verlag C.H.Beck oHG. 17-33.

Hofmann, Wilhelm; Dose, Nicolai; Wolf, Dieter (2007). *Politikwissenschaft. Konstanz*: UVK Verlagsgesellschaft.

Irmisch, Anna (2011). *Astroturf: Eine neue Lobbyingsstrategie in Deutschland?* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Kieser, Hans-Lukas (2006). "Die Zerstörüng der osmanisch-armenischen Gemeinschaft im Ersten Weltkrieg und die Rolle Deutschlands". Martin Tamcke (der.). *Dich Ararat vergesse ich nie! Neue Beitraege zum Schicksal Armeniens und der Armenier*. Berlin: LIT Verlag. 67-80.

Kissler, Leo (2007). *Politische Soziologie. Grundlagen einer Demokratiewissenschaft*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft mbH.

Kokot, Waltraud (2002). "Diaspora-Ethnologische Forschungsansaetze". Alois Moosmüller (der.). *Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens-und Arbeitswelten in der Fremde*. Münster:Waxmann Verlag GmbH. 29-50.

Krasberg, Ulrike (2002). "Globalisierung und Diaspora-Aspekte einer nordmarokkanischen Stadt". Alois Moosmüller (der.). *Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens- und Arbeitswelten in der Fremde*. Münster:Waxmann Verlag GmbH. 199-214.

Kolmer, Lothar (1986). *Die Inschriften aus dem Grab des Bischofs Gregorius und die Herkunft der Baiern aus Armenien*. Ostbairische Grenzmarken. 28, Passau. 11–21.

Laçiner, Sedat (2008). *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.

Link, Jürgen (1994). "Sprachliche Benennungen und neo-rassistische Mentalitaeten in Deutschland". Beate Winkler (der.). *Was heisst denn hier Fremd?* München: Humboldt Taschenbuch Verlag Jacobi KG. 45-51.

Lösche, Peter (2007). *Verbände und Lobbyismus in Deutschland*. Stuttgart: W.Kohlkammer GmbH.

Mayer, Ruth (2005). *Diaspora. Eine kritische Begriffsbestimmung*. Bielefeld: Transcript Verlag.

Meissner, Axel (2010). *Martin Rades, Christliche Welt und Armanien. Bausteine für eine internationale Ethik des Protestantismus*. Berlin, Münster: LIT Verlag.

Mkrtichyan, Artur (2004). "Armenische Gemeinden in Berlin. Ethnonationalitaet und ethnokulturelle Konflikte bei der Bildung von Diasporagemeinden". *Gesellschaft für Ethnographie und dem Institut für Ethnologie der Humbold-Universitaet zu Berlin (der.)*. Von Sonnenschirmen und wilden Horden. Berliner Blaetter. Ethnographische und ethnologische Beitraege. 33. Berlin, Münster: LIT Verlag. 69-85.

Moosmüller, Alois (2002). "Diaspora-zwischen Reproduktion von Heimat, Assimilation und transnationaler Identitaet". Alois Moosmüller (der.). *Interkulturelle Kommunikation in der Diaspora. Die kulturelle Gestaltung von Lebens-und Arbeitswelten in der Fremde*. Münster:Waxmann Verlag GmbH. 11-28.

Neuberger, Christoph (2009). "Internet, Journalismus und Öffentlichkeit. Analyse des Medienumbruchs". Christian Nuernbergk; Melanie Rischke (der.). *Journalismus im Internet: Profession - Partizipation – Technisierung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 19-106.

Neuberger, Christoph (2011). "Soziale Netzwerke im Internet. Kommunikationswissenschaftliche Einordnung und Forschungsüberblick". Christoph Neuberger; Volker Gehrau (der.). *StudiVZ. Diffusion, Nutzung und Wirkung eines sozialen Netzwerks im Internet*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 33-96.

Ordukhanyan, Azat (2009). *Armenier in Deutschland. Geschichte und Gegenwart.* Vortrag am 19. April 2008 in Erfurt. Erfurt: Der Ausländerbeauftragte beim Thüringer Ministerium für Soziales, Familie und Gesundheit.

Ortaylı, İlber (1983). *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Özdemir, Hikmet; Çiçek, Kemal; Turan, Ömer; Çalık, Ramazan; Halaçoğlu, Yusuf (2004). *Ermeniler: Sürgün ve Göç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Pfetsch, Barbara; Wehmeier, Stefan (2002). "Sprecher: Kommunikationsleistungen gesellschaftlicher Akteure". Otfried Jarren; Harmut Wessler (der.). *Journalismus - Medien - Öffentlichkeit*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 39-98.

Röttger, Ulrike (2007). "Kampagnen planen und steuern: Inszenierung in der Öffentlichkeit". Manfred Piwinger; Ansgar Zerfass (der.). *Handbuch Unternehmungskommunikation.* Wiesbaden: Gabler Verlag. 381-396.

Safran, William (1991). "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return". *Diaspora*. 1,1. 83-99.

Sarcinelli, Ulrich (1987). "Politikvermittlung und demokratische Kommunikationskultur". Ulrich Sarcinelli (der.). *Politikvermittlung. Beitraege zur politischen Kommunikationskultur.* Bonn:Bundeszentrale für politische Bildung. 19-45.

Schaefgen, Annette (2004). "Vergesssen, verschwiegen, verleugnet. Die Rezeption des Völkermordes an den Armeniern in Deutschland, den USA, Israel und der Türkei". Fritz Bauer Institut (der.). *Völkermord und*

Kriegsverbrechen in der ersten Haelfte des 20.Jahrhunderts. Frankfurt am Main:Campus Verlag. 129-152.

Schaefgen, Annette (2010). "Von den treuen millet zum Sündenbock oder Die Legende vom armenischen Dolchstoss. Der Völkermord an den Armeniern im Ersten Weltkrieg". Wolfgang Benz (der.). *Vorurteil und Genozid. Ideologische Praemissen des Völkermords*. Köln, Wien: Böhlau Verlag. 35-60.

Shain, Yossi (2002). "The Role of Diasporas in Conflict Perpetuation and Resolution", *SAIS Review*. 22, 2. 115-144.

Shain, Yossi; Barth, Aharon (2003). "Diasporas in International Relations Theory". *International Organization*. 57, 3. 449- 479.

Schaller, Dominik J.(2004). "Der Völkermord an den Armeniern waehrend des Ersten Weltkriegs und seine Darstellung in der Historiographie". Fritz Bauer Institut (der.). *Völkermord und Kriegsverbrechen in der ersten Haelfte des 20.Jahrhunderts*. Frankfurt am Main: Campus Verlag. 99-128.

Schorkowitz, Dittmar (2008). *Postkommunismus und verordneter Nationalismus*. Frankfurt am Main: Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Smith, Anthony D. (1994). *Milli Kimlik*. Çeviren: Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.

Stiller, Martin (2011). *Eine Völkerrechtsgeschichte der Staatenlosigkeit. Dargestellt anhand ausgewaehlter Beispiele aus Europa, Russland und den USA*. Wien: Springer Verlag.

Strauch, Manfred (1993). *Lobbying: Wirtschaft und Politik im Wechselspiel*. Frankfurt am Main: Frankfurter Allgemeine Zeitung Verlag.

Tamcke, Martin (2006). "Völkermord und die Solidaritaet der Christen: Das Geschehen und seine Aufnahme im helfenden Handeln deutscher Armenierfreunde". Martin Tamcke (der.). *Dich Ararat vergesse ich nie! Neue Beitraege zum Schicksal Armeniens und der Armenier.* Berlin: LIT Verlag. 47-66.

Wehrmann, Iris (2007). "Lobbying in Deutschland. Begriffe und Trends". Ralf Kleinfeld; Annette Zimmer; Ulrich Willems (der.). *Lobbying.Strukturen.Akteure.Strategien.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 36-64.

İnternet

Harutunian, Martun (2003). "Ausgewählte Aspekte der Entwicklung armenischer Gemeinschaften in Deutschland". ISB-Jahrbuchbeitrag. http://www.isb-bln.de/jahrbuecher/jahrbuch2003/1908.html. 11.04.2012.saat 20:15.

http://www.Armenia2020.org. 14.04.2012. saat 21.19

http://www.himnadram.org.24.03.2012.saat.20.05